

BÁTHORI ZSIGMONDNÉ

MÁRIA KRISZTIERNA.

IRTA

Dr SZÁDECZKY LAJOS

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM R. TÁRS. KÖNYVNYOMDÁJA.

1883.

I. A lakodalom.

Az erdélyi fejedelemnők közül egyiknek sem jutott oly száanalomra méltó tragicus sors osztályrészül, mint Báthori Zsigmondnének, Mária Krisztierna osztrák főhercegnőnek. Igazán száanalomra méltó, mert önhibáján kívül jutott olyan keserves viszonyok közé, melyekből kibontakoznia nem állott hatalmában, s melyekkel szemben egyedüli vigasztalói a könyek voltak: a könyek, melyeknek boldogtalan szíve kiapadhatatlan forrásává vált.

Boldogtalan volt teljes életében, csak az vigasztalhatta őt is, hogy meg nem érdemelte.

*

Mária Krisztierna született Grácban 1574. nov. 10-én, Károly osztrák főhercegnek és Mária bajor főhercegnőnek volt leánya, — II. Ferdinándnak, a későbbi császár-királynak, a nővére. Tizenötén voltak testvérek, ő volt közöttük korra nézve a harmadik. Szeretet környezte minden oldalról, kedvence volt nemcsak szüleinek s első sorban gondos édes anyjának, de főképen nagyatyjának, a kinél a müncheni udvarban már mint két esztendő gyermek megfordult s huzamosb ideig is tartózkodott; nagyatyja végrendeleteileg is megemlékezett róla, 10,000 forintot hagyván neki kelengyéjéhez. A prágai udvarban is megfordult még gyerek korában, ott is szerető karokkal övezték, főkép az özvegy császárné.

Leányai nevelését Mária főhercegnő nagy gonddal vezette, Mária Krisztierna is, a kor igényei szerint, egy főhercegnőhöz illő sok oldalú neveltetésben részesült: a házi munkák tanulásától, sőt a konyha vezetésétől — egész a latin nyelvig, melyet kitűnően el is sajátított. Neveltetésének alapja, édes anyja szigorú vallásos buzgalma mellett, a vallásosság volt. A természet bájos külsővel, finom, gyöngéd testalkattal áldotta meg, az édesanyai gondoskodás lelkét nemessé, szívét minden szép iránt fogékonnyá képpezte.¹⁾ Buzgó vallásossága, női hívatásának nemes

---

¹⁾ *Reissenberger Károly*: Princessin Maria Christierna von Inner-Österreich. — *Hurter*: Maria Erzherzogin zu Oesterreich 148 stb. I. *Hurter*: Geschichte Ferdinands II. und seiner Eltern, II. k. 214 l. —

fölfogása, a lemondás és önfeláldozás magasztos erénye s bíborban is szerény egyszerűsége teszik koronáját nemes lényének. S mit rendelt a sors számára? Talán, hogy egy daliás fejedelem koronájának legyen legfőbb éke, szerető férjnek legyen őrangyala, boldogsága s boldog népnök szeretet királynéja, özvegyek, árvák vigasztalója? Koránsem azt! Fátuma egy árnyékfejedelem mellé rendelé, a kinek magának is nehéz volt a korona, — egy kiélt férj oldalához lánczolá, aki az egész világgal meghasonlott, — egy boldogtalan országba vezérlé, melynek minden öröme a folytonos csaták zajába s belső viszályok zűrzavarába merült el, — egy boldogtalan országba, melyben ő lett a legboldogtalanabb, ő lett az áldozat, az osztrák-ház politikájának odadobott áldozata: Báthori Zsigmondnak, Erdély fejedelmének hitvesc.

Báthori Zsigmond nagyot fordított Erdély hagyományos politikáján, midőn a szultán védnökségét félcsérélte a római császárával. Vérbé fojtotta a török pártot, kivégeztette a törökhöz ragaszkodó rendek színe-javát, s hódolatával sietett a császári trón zsámolyához.

1594. végén fényes erdélyi követség jelent meg Prágában, a fejedelem nagybátyja Bocskai vezetése alatt, hogy megvigyék hódolatát Báthori Zsigmondnak s szövetséget kössenek. A feltételek egyik sarkpontja volt, hogy a fejedelem az uralkodó-házból nyerjen feleséget. Ez régi óhaja volt nemcsak Erdélyben a felszínre jutott pártnak, de az udvari tanácsosok tekintélyes részének is. Rudolfnak pedig sokkal nagyobb szüksége volt Erdélyre, hogysem kapva ne kapott volna a jó alkalmon.

1595. elején kész volt a kölcsönös szerződés, mely szerint Erdélyben Báthori Zsigmond és maradékai uralkodjanak a császár védnöksége alatt, ha utód nélkül halna el Zsigmond, szálljon Erdély a császárra, a fejedelem az uralkodó-házból nőt kapjon: az 1590-ben elhalt Károly főherczeg leányai egyikét.

Az, hogy mit szólnak ahoz Gráczbán, szóba sem igen jött. Megszokott dolog volt a »boldog Ausztriá«-ban az uralkodó-ház »eladó« leányaira politikából alkut kötni. Nem ok nélkül vált példabeszéddé a »... tu felix Austria nube«.

A császár- király csak akkor (1595. jan. 31-én) értesítette Mária főherczegnőt a »szerencsé«-ről, midőn már fejedelmi szavát lekötötte Báthori Zsigmond követeknek. Ervekben nem volt hiány: úgy kívánja azt az uralkodó-ház érdeke, úgy kívánja az egész keresztyénség szent ügye.

Gans J.: Oesterreichische Frauenzimmer 397. Baronyai Decsi János: *M. Historiája* 162 l. — *Istvánfi*: 1758. bécsi kiadás 401 l. — Szamosközy, Bethlen F. s az erdélyi szász krónikások Mária Krisztiánának addigi életéről, míg Erdélybe nem jött, keveset írnak.

De a politikai érdekek szava nem fojthatta el az anyai szív hő szeretetét, az a rideg politika úgy is megkövetelte már eddig is Mária főhercegnőtől áldozatát, midőn egyik leányát Annát kiragadta ölelő karjaiból, hogy általa Lengyelországot, melynek királynéjává lőn, közelebb hozza a birodalomhoz. Most még ő is, a lengyel királyné, szót emelt édesanyjánál, hogy ne áldozza fel testvérét, ne adja Báthori Zsigmondnak. Valóban Mária főhercegnő sehogys tudott belenyugodni, hogy kelljen neki »olyan kedves és engedelmes gyermeket« egy oly távoli veszélyes országba elbocsátani, — a lengyel királyné is határozottan ellene volt e házasságnak; de az édesanya és testvér kérő szavai nem juthattak a császár pánczélozott szívéhez s végtére is hozzá kellett szokniok a gondolathoz, hogy a politikai érdekek kérlelhetetlen parancsával szemben az anyai és testvéri szív magába fojtsa sóhaját.

Ahoz azonban szilárdan ragaszkodott az özvegy főhercegnő, hogy leányai között választást nem enged: vegyék azt a melyiket adják, nem tanácsos szokásba hozni, hogy a főhercegnők között válogassanak. Ez felelet volt a császárnak, de felelet volt egyszersmind Zsigmondnak is, a ki már előbb (1594. őszén) kérte a főhercegnőt, küldené el neki két idősebb leányának arczképét, hogy választhasson közöttük, a mit akkor a főhercegnő azzal ütött el, hogy a császár híre és tudta nélkül kérését nem teljesítheti.

De most a császár-király közbelépése által egyengetve volt az út az erdélyi követség előtt Prágából Grácza.

A főhercegnő nem minden aggály nélkül nézett a követség érkezése élébe. Az udvarhoz, különösen az egyik titkostenácsoshoz Rumpfhoz írott leveleiben mindig van mivel tépelődni. Ellenére van, hogy az erdélyi követek mindannyian Grácza menjenek, mert sokba kerül illő ellátásuk, elég volna, ha csak az előbbkelők jelennének meg ott. Majd a lakadalomra kitűzendő rövid terminus ellen kel ki, mert az erdélyiek Szent-György napra szerették volna tenni a lakadalmat. Leánya nincs felkészítve, illő ruhája sincs, nemhogy egyebe volna készen s a mi legfőbb, nincs egyetlen egy asszonyszemély sem az udvarnál, a ki vele mehetne. Úgy látszik, Mária főhercegnő eleinte úgy gondolkozott, hogy ha a *roszat* nem távoztathatja is el végkép, legalább elodázza a meddig lehet. Csak nem barátkozhatott meg a gondolattal, hogy leányát egy távol veszélyes országba küldje, hová azelőtt még osztrák főhercegnő be nem tette lábát, bántotta az is, hogy leánya felől, mint valami hitvány árú felől úgy rendelkeznek s úgy akarják küldeni »mint valami rossz személyt.« Felizgatott phantáziája bizonyára méginkább nagyítva látott mindent. Erdélynek történeti okokból nem lehetett valami jó híre az udvarnál, Báthori Zsigmondnak magának sem különben. Mária főhercegnő

írja is Rumpfnak, hogy nem kellett volna oda igérni leányát Báthorinak mielőtt meg nem győződtek: nem akar-e püspök, vagy páter lenni, a mint beszélük.¹⁾

De az ellenvetésekre nem sok idő maradt. Az erdélyi követ-ség közeledett Grácához. Mária főhercegnő a stájer főurak közül kettőt (Herberstein Zsigmondot és Stubenberg Györgyöt) a osztrák határig elibe küldötte a követségnek, a mely febr. 27-én d. u. 6 órakor Grácba érkezett. Egy napi pihenés után martius 1-én d. u. 3 órakor volt az első fogadtatás az udvarnál. Mária saját kocsiját küldötte a követekért. Az audientián jelen voltak a stájer rendek főbbjei is. Az erdélyi követség részéről Csáky György szép latin beszéddel üdvözölte a főhercegnőt, a házasságról keveset szólván, inkább a körül forgott beszéde, mily nagy politikai fontossága van annak, hogy B. Zsigmond a császár fennhatósága alá adta magát s mily kitűnő megtiszteltetésnek tartja ő, hogy családi összeköttetésbe is léphet az uralkodó-házzal. A főhercegnő nevében Wagenring vicekanczellár beszélt.

Erre Bocskai és Carillo Alfonz atyán kívül a többiek mindnyájan egy mellékterembe vonultak. Bocskai pedig a főhercegnőhöz lépven, átnyújtotta neki a császár levelét s a fejedelemtől egy hitlevelet, kérvén a fejedelem meghagyása értelmében a főhercegnőt, hogy mutatná be neki három legidősebb leányát. Mária erre azzal felelt, hogy valamennyi gyermekét előhívatta, becsuktván az ajtót az eltávozott többi követek és tanácsosai előtt.

A szende Mária Krisztierna megtetszett Bocskainak s másnap mart. 2-án — az egész követség megjelenvén újra d. u. 2 órakor — megtörtént a leánykérés. Báthori Zs. gyóntatója, az erélyes politicus, az osztrák-ház nagy barátja, Carillo Alfonz atya volt a leánykérő, kiemelvén beszédében, hogy Zsigmond a Habsburg-háznak mindvégig rendíthetetlen híve, Mária főhercegnőnek hű és engedelmes fia s a katholicus egyháznak is tántoríthatlan védője leend, a mi látható abból is, hogy egy alkalommal a kálvinistáktól elvett templom fölszentelésénél maga segédkezett. — Bocskait erre magához intette a főhercegnő s kérte jönnének el másnap reggel 7 órakor, hogy választát meghallgassák.

Mart. 3-án kora reggel megjelent tehát harmadszor is a követség Mária főhercegnő és fivére Miksa főherceg előtt. Mária közelebb szólítván Bocskait, leányát odaigérte a fejedeleme-nek, ha a szükség kívánalma és a szokás szerint megköthetik a házassági szerződést; így nyilatkozott Miksa főherceg is. Bocskai nemcsak maga köszönte meg ezt, de szép köszönő beszédet mon-

¹⁾ Mária főhgnő e nevezetes levele Rumpfhoz 1595. febr. 22-éről közölve Hurter: Maria Erzherzogin 149 — 151 l. Hurter: Gesch. Ferdinands II. 3 k. 564 l.

datott Carilloval is, kiemelvén, mily örvendetes hír lesz ez a fejedelemre nézve. A követséget azzal bocsátották el, hogy még az nap délben térjenek vissza a házassági szerződés megkötésére.

A főhercegnő tanácsosai rögtön hozzáláttak a házassági szerződés egyes pontjai megállapításához.

A mint délben (mart. 3-án) az erdélyi követség az udvarban megjelent, készen volt minden. De *németül* volt fogalmazva s Bocskai kérte, nyújtanák át nekik latin szövegezésben is.

Mart. 4-én reggel kapták meg a latin fordítást. A magyar követek erre még délelőtt magokhoz kérték a német tanácsosokat s megállapították a házassági szerződést.

Mária főhercegnő 55,000 forintnyi nászajándékot s ugyanannyi értékű birtokot kívánt leánya számára. A követek még többet: 60,000 forintot szavaztak meg nászajándékul, sőt kilátásba helyezték, hogy a fejedelem még többet is fog adni s mindent megteend, hogy fenséges menyasszonyának teljes megelégedését kinyerje. Kötelezvényt adtak, hogy a házassági szerződésben lekötött birtokokat Mária Krisztierna Erdélybe jötte után egy év alatt kezéhez kapja; de azt kikötötték, hogy a menyasszony Erdély határáig ne az ő költségükön szállíttassék s hogy lehetőleg siettessék a lakadalmat.

Másnap (mart. 5-én) a gráci várban megdördültek az ágyúk, hogy hírdessék a lakosságnak az ünnepnap fölvirradását, midőn az eljegyzésnek meg kellett történnie. A templomban az udvaron s a követségen kívül jelen voltak a stájer főrendek s legfőbb egyházi méltóságok s megtörtént a szokásos eljegyzés s a vőlegény nélküli összeadás, a hol, mint vőfélyek, a menyasszony részéről Miksa és Ferdinánd főherczeg (a későbbi császár- király) szerepeltek. — A követek ezután maguk részéről is ajándékokkal tisztelték meg fejedelmük mátkáját, többek között pompás nyakékkal s más ékszerekkel, aranyozott ezüst tálakkal — és a miről Erdély híres volt akkoriban: szép termés arany-darabokkal. Gazdag lakoma fejezte be az eljegyzési ünnepélyt.¹⁾

A lakadalmat Szent-György napja (ápr. 24.) helyett június 11-ére tűzték ki. Addig a fejedelmi menyasszony felkészítésén kívül egyik fontos elvégezni való volt, hogy a prágai udvarral egyetértően megállapítsák a főhercegnő Erdélybe kísérésének módzatait. Az özvegy főhercegnő ragaszkodott ahhoz, hogy személyesen elkísérje Erdélybe leányát; de abba, hogy a menyasszony fivére Ferdinánd főherczeg és nővére Katalin főhercegnő is velők menjen, az udvar nem akart beleegyezni.

¹⁾ Mária főhgnő levele Rudolphoz 1595. mart. 5-éről, melyben részletesen leírja a követek Grácza érkezését, fogadtatását s az eljegyzést, közölve *Szildágyi* S.: Carillo Alfonz dipl. működése 140—146 l.

A külső akadályoknál sokkal súlyosabb és aggasztóbb jött közbe, a mi tenger nyugtalanságot okozott az »örömanya«-nak s nem kevesebbet magának a szép menyasszonynak.

Mária Krisztiánát a tavasz folytán makacs váltóláz lepte meg, úgy hogy az elindulásra kitűzött napon is (június 11-én) hét óra hosszat gyötörte a hideglelés.¹⁾ A szép menyasszony orczája rózsáit a betegség elhervasztotta, üde pirosságát bágyadt halvány színre váltotta fel, a vidám életkedvet békóba verte a betegséggel járó elgyöngülés, s mindehez még a lelki kín, mennyi fájdalmat szerzett az úgy sem túlboldog menyasszonynak. Édes anyja vele együtt szenvedett, szerette volna siettetni az útazást, nehogy Báthori Zs. félremagyarázza a késedelmezést, másrésről félt még attól is, hogy leánya útközben meg talál halni s lakodalom helyett temetésre viszi.

Az orvosok beleegyeztek, hogy jún. 15-én útra keljenek. De már Bécsűjhelyen hosszabb pihenőt kellett tartaniok; majd a mint Bécsből Pozsonyba értek, ott a láz újra meglepte Mária Krisztiánát s azután is mindennapos vendéggé vált a testben lélekben szenvedő menyasszonynál.

Pozsonytól lassú menetben a szép Vág völgyén felfelé irányozták útjokat; nem mintha gyönyörködni akartak volna a magyar Rajna regényes tájaiban, de mert a töröktől biztos út arra vezetett, még így is sokszor csak néhány óra járásnyira haladtak el az ellenség táborhelyeitől, a rájuk leselkedő törököktől.

Június 26-án Privigyén háltak meg. Elpusztult, nyomorúlt, szegényes vidék — írja onnan Mária főhercegnő titkárja — a merre útjok vezet. Szucsán olyan város, a hol a bástyákat a kutyák átugorják, némely falvakban a legjobb házáért nem adna tíz forintot. Az egész Szlovákországról nem sok jót tud írni: »ist gar ein gottlos, khezerisch und viehisch Volkh«²⁾. Mária (ugyan-csak Privigyéről jún. 26-án írván fiának Ferdinándnak) folyvást leánya sorsán aggódik: »mindennap leli a hideg, nagyon rosszúl néz ki, egészen kikelt azelőtti alakjából.« Különben gyönyörködnek az ismeretlen népviseletben és szokásokban, tetszenek nekik a magyar urak, a kik azt mondogatják, hogy Magyarországbán a királynak többje van, mint két Csehországban volna: isten tartsa is meg (teszi hozzá Mária) és engedje azt is visszaszerezni, a mit elvesztettek belőle! Jól esik magukról azt írnia Ferdinándnak, hogy »mindenki nagyon szépnek és kedvesnek tart minket, istennek hála érte, imádkozz te is érettünk!«³⁾

¹⁾ Mária főhgnő Rudolfnak 1595. jún. 11-én l. Hurter: Gesch. Ferd. II. 3. k. 327 l.

²⁾ Hurter: Gesch. Ferd. II. 3. k. 328 l.

³⁾ Mária főhgnő levele fiához Ferdinánhoz, Prelvicza (= Privigye) 1595. jún. 26. Hurter: Gesch. Ferd. II. 3. 565 l.

Az utazás kellemetlenségei közé tartozott az is, hogy kíséretük nagyon hiányos volt; — az legalább Rózsahegyig, ahol a Miksa főhercegtől Kassáról eléjük küldött kíséret várta őket, Mansfeldnek 600 emberrel Pozsonyban kellett volna várnia őket, de nem találták ott, így magoknak kellett kíséretéről gondoskodniok. Mária titkára a zsidók pusztában vándorlásához hasonlítja útjokat.

Az utazás így sok kellemetlenséggel járt. Az út fáradalmai erősen megviselték őket s a menyasszony betegsége, mely őt egészen kivetköztette viruló színéből, sok lelki aggodalomra adott okot. S még ez sem volt minden. Az anyai szívre még nagyobb megpróbáltatás várt, a mint a gyász hír Gráczból utólérte őket, hogy leánya Katalin meghalt. Méltán sóhajthatott fel az özvegy főhercegnő: hogy az én anyai szívem mit érez azt csak a jó isten tudja! Fájó szívvel teszi meg július 12-én Kassáról a rendeleteket, leánya díszes eltemetésére.¹⁾ Gráczból Rudolfot is megkérdezték a temetés miként rendezése felől, a mi Máriának nem tetszett, azt írja erre vonatkozólag fiának Ferdinándnak: »nagyon haragszom, hogy a császártól tanácsot kértetek; mit tud ahoz a császár? sokkal szükségesebb dolgokban sem tesz semmit, s most ebben tenne valamit?!«²⁾ — Jellemző szavak Rudolf gondatlanságára.

Igy ért a lakadalmi menet, a gyászos karaván Lőcsén s Eperjesen át Kassára, a hol az erdélyi fejedelem követe Bogáthi Imre üdvözölte őket. Néhány napi pihenő után a menyasszony kissé felüdülván, folytatták útjokat Erdély felé.

Báthori Zsigmond szorongó lélekkel hallotta mátkája közeledésének hírért. Nyugtalanság vett rajta erőt s felébredt benne a különben nagyon is emberi kívánság, hogy lássa menyasszonyát, mielőtt mint mátkások állanának egymással szemben. Zsigmond, a mit feltett magában, azt keresztül is vitte, ha még oly bizarr dolog lett volna is. Most sem sokat gondolkozott, egy bizalmas orvosát Genga Simont előhívatta s maga is olasz ruhát öltvén, elindult vele menyasszonya elibe. Nagy-Károlyban találkozott velök, a nélkül, hogy kilétét elárulta volna, s azzal sietett vissza Fejérvárra, hogy fényes fogadtatásról gondoskodjék.

Nagy-Károlyig Miksa főherceg, innen erdélyi főurak kísérték tovább Somlyón Zilahon keresztül a főhercegnőket, kik erdélyi földön először Almásor Csáky István kastélyában pihentek meg.

Erdélyben Kolozsvár volt az első hely, hol nagyobb szerű fogadtatás várt a főhercegnőkre. A fejedelem nevében Alfonz atya a pápai követ üdvözölte az érkezőket, kiket tarka változat-

¹⁾ Mária főhgnő levele Ferdinándnak, Kassa 1595. júl. 12. Köz.
Hurter: Maria Erzherzogin 153 l. és *Hurter*: Gesch. Ferd. II. 3. k. 566 l.

²⁾ *Hurter*: Maria 155 l.

ban lovas és gyalog seregek s az eléjük özönlött lakosság kísért zenészővel és örömrivalgással a díszesen felékesített városba. Innen két napi mulatás után Tordára, onnan Enyedre mentek, hova egy pillanatra a fejedelem is eléjük jött (?)¹⁾ az utolsó éjet Tövisen töltötték. Mindenütt megújultak az ovatiok.

A főhercegnőkre nagyon jótékonyan hatott a szívélyes fogadtatás, egészen felvillanyozta őket az út fáradalmai s a kiállott szenvedések után. Hát még midőn Gyula-Fejérvárhoz közeledve a kolosvári ovatiók még sokkal nagyobbyszerű alakban ismétlődtek. Fejérvárról Tövisig maga a fejedelem jött eléjük 2000 lovasból álló díszes bandérium élén. Pompában, ragyogásban az erdélyiek mindig ki tudtak tenni magukért: most sem volt abban hiány. Szabad ég alatt egy menyezetes sátor volt felállítva, a mely alatt a kölcsönös üdvözlések és bemutatások történtek. Az erdélyiek részéről Jósika István a kancellár tartotta az üdvözlő beszédet, a menyasszony kíséretéből a lavanti püspök felelt. A ceremonia végeztével a két főhercegnő a számukra rendelt díszfogatra ült, a mely elé nyolcz fehér ló volt fogva csillogó ragyogó szerszámmal. Így vonultak be augusztus 1-én az ünnepi fényben úszó Fejérvárra a hol a város aprajagyja talpon volt, hogy üdvözlje a messze országból érkezett fejedelmi arát, leendő fejedelemaszszonyukat. Ágyúk dörögtek, trombiták harsogtak, a katonaság díszlövésekkel tisztelgett, a lakosság újongott örömeiben. Egyenesen a templomba mentek, a mely előtt a pápai követ teljes ornatusban várta őket s hálaistentiszteletet tartván, megzendült a Te Deum. Imájukat végezvén gyalog mentek szállásukra a várba, a nép örömrivalgása közt.

Az esküvőt csak augusztus 6-ára tűzték ki, hogy addig az út fáradalmaikat s a betegség elgyöngítését kipihenhessék. Felvirradván aug. 6-ika, az ünnepélyes szertartásra a fejedelem piros bársony, a főhercegnő kék bársony ruhát öltött. Délután négy órakor volt a fényes esküvő. A császár-király képviseltetésével a nagyváradi püspököt, Pethe Mártont bízta meg, ő volt az egyik vőfély, a ki a menyasszonyt jobb kézen, a másik Dersffy Miksa »ő lengyel királyi fenségének« Miksa főhercegnek képviselője, a ki bal kezénél fogva vezette. Előttök ment Mária főhercegnő. A templom ez alkalomra külön fel volt ékesítve s az oltár előtt díszet menyezet állott, a mely alatt a három fejedelmi személy letérdelve imádkozott. Azután a fejedelmi vőlegény az oltárhoz lépett, a menyasszonyt is odavezették a vőfélyek s a pápai követ, — ki rég óta óhajtott és munkált czéljának teljesedését látta maga előtt e nevezetes frigy valósulásában, — szép kenetteljes beszédet

¹⁾ Baronyai Décsi János históriája (Mon. H. H. Scr. XVII.) 175 l.

tartott a fejedelmi párhoz s azután az egyházi szertartás kíváncsiak szerint összeadta őket, — a mit ágyúk dörgése s trombiták harsogása tudatott a templom körül hullámozó néppel.

Az esküvőt, ősi szokás szerint gazdag lakoma követte a várpalotában. Három asztal volt terítve, egyik teremben egy asztal, a három fejedelmi személy s a három követ, a pápa, a császár és Miksa főherczeg képviselői számára; másik teremben egy asztal, a nők számára, egy a jelenlevő követek és főurak számára. Lakoma után eljárta mátkájával a menyasszony-tánczát. Előltánczolók Bocskai István és Kornis Gáspár voltak. A nép részére is rendeztek ünnepélyt, melyet sokféle látványosság élénkített; nem maradtak el a szokásos lovagjátékok sem.

Másnap (aug. 7-én) 9 és 10 óra közt megjelent az ifjú pár az isteni tiszteleten, s az eskető pápai nuntiusnak egy-egy gyűrűt ajándékoztak. Azután fogadta az ifjú fejedelemlő a nászajándékokat. A fejedelemtől 100,000 forint értékű ezüst »marhá«-t kapott, tálakat, tányérokat, serlegeket stb., a mint az szokásban volt s a miből az erdélyiek gazdagsága nagyobbára állani szokott volt, azonkívül Fogaras várát fejedelemlői birtokul, hitbérül, a hozzá tartozó javadalmakkal egyetemben. A császár-király ajándéka 40,000 frtnyi értéket képviselő ékszerekből állott. Mihály vajda (a ki hivatalos volt a lakodalomra) szintén szép ajándékokat küldött követe által, maga személyesen az Al-Duna mentén táborozó török miatt nem jelenhetvén meg Fejérvárott; hasonlóképen Miksa és Mátyás főherczegek. A főnemeseik (még magyarországiak is, pl. Dobó Ferencz) a három nemzet előkelői s a városok sem üres kézzel mutatták be hódolatukat. Mária Krisztierna nászajándékba kapott ezüst-edényeinek száma a százat meghaladta. A lakadalom második napját is lakomával végezték, melyet a fejedelmek pár ismét egy táncz-fordulóval fejezték be.¹⁾ Így folytak le a lakadalmi ünnepélyek.

¹⁾ Ungarisches Magazin I. k. 32—36 l. Gründliche Beschreibung und eygentlicher Bericht der Einbeileitung und Copulation, sampt denen ansehnlichen Presenten des durchl. etc. Fürsten Sigismundi Báthory mit der durchl. etc. Fürstin u. Fräwlein Maria Christierna stb. stb.

Bethlen Farkas hist. III. k. 581 l.

II A kövári apáca.

Báthori Zsigmond nagy pompával tartotta lakadalmát az osztrák főhercegnővel. De a lakadalmi ünnepélyeket nem követték mézeshetek: a családi élet boldogságát ők sohasem ismerték, a házasság számukra csak kín és gyötrellem forrása lőn. A boldog menyasszony rózsás álmai szertefoszlottak. A lakadalomra mindjárt a kiábrándulás következett. Kiábrándulás a boldogságról ábrándozó főhercegnő lelkében; — a fejedelemnek nem is volt miből kiábrándúlnia.

A főhercegnő erősen csalódott Zsigmondban; a fejedelem csalódott önmagában. Mária Krisztierna azt hitte, hogy az elhagyott kedves családi körért — szerető férj oldala mellett talál kárpótlást, hogy az odahagyott békés otthont ha felcseréli is egy tábori tüzek mellett virasztó veszélyes új hazával, boldogságot és oltalmat talál egy vitéz, harczias fejedelem ölelő s védő karjai közt. A szomorú valóság mihamar lerántotta a tündér-lepelt az ábrándképről. Szerető gyöngéd férj helyett egy önmagával is meghasonlott, kiélt férfi-vázat talált, daliás fejedelem helyett, egy ingadozó, kapkodó, erélytelen bábót.

Igaz, hogy érdek-házasság volt e frigy, de fejedelmeknél az szinte rendes dolog s mégis mennyiszor válik egészen boldog családi életté. Zsigmond, ha nem érezhetett is szerelmet az ismeretlen főhercegnő iránt, midőn politikai érdekből kezéért esengett, de azért kecsgettette magát a reménynyel, hogy fogja boldogítani a nőt, kivel sorsát egybefűzendő vala. És ebben csalódott erősen; de akkor, midőn már visszalépnie késő volt. Mondják, a lakadalom előtt kevéssel egy lényeges természeti fogyatkozást fedezett fel önmagában, a mi megfosztotta őt a reménytől, hogy valaha igazi férj és családapa lehessen. A kicsapongó életnek, az udvarába csődített olaszok által importált ledérségnek — melynek fertőjébe a könnyelmű ifjú fejedelem elsüllyedett — természetes következménye lett volna az. Ezeket olvassuk egykori és későbbi írónál, de a miket alig vehetünk szószserinti értelemben, valószínűleg egyéb okokat takargattak azok. Egyik kort sem lehet más szempontból tekinteni, mint a mire a kor uralkodó viszonyai és erkölce hagynak következtetést vonni. Az erdélyi

udvarban kétféle befolyás volt ez időben érezhető, a török és az olasz erkölcsök befolyása. Az olasz udvarnál dívó laza erkölcsös-ség ismeretes, a konstantinápolyi udvar sem volt e tekintetben jobb, a szerályban is divatban jöttek a mignonok. Eme kettős befolyáshoz járulhatott még Zsigmond sajátságos neveltetése s környezete. Korán árván maradva s a hatalom olyan gyakorlatá-val felruházva, a mely életkorát nem illette meg, s olaszaitól körülvéve könnyen ébredhettek benne olyan szenvedélyek, melyeknek egészen rabjává lett s rabja maradott házassága után is.

Ez nem maradhatott kihatás nélkül mindkettőjük kedélyére s lelkiületére. Pedig a dolog kettőjük titka sem maradhatott sokáig: nyílt titokká vált az mihamar. A fejedelelnő édesanyja előtt nem leplezhette el a kínos helyzetet, melybe belésoportatott. Édes anyja volt egyedüli bizalmasa, a ki előtt minden gondolatát feltárta, a kit férjével való viszonyának titkaiba is beavatott s a kitől viszont anyai jó tanácsokat s a vigasztalás enyhületét nyerte szenvedő lelkére. De az udvar előtt sem maradhatott titokban a dolog, Bocskai is rájött véletlenül, sőt az udvarhölgyek csacska nyelvére is került s köztük szájról-szájra szállt a »titok.«

Vannak az egykorú írók közt, a kik azt hiszik, hogy Mária Krisztierna maga óhajtott volna — a jezsuiták rábeszélésére — hogy férjétől elkülönítve, kolostori életet éljen s a fejedelmet is arra bírja.¹⁾ De e hiedelemnek semmi alapja nincs; ama mellett pedig — hogy kényszerülve voltak arra — kétségtelen bizonyítékok tanúskodnak. Mária Krisztierna tagadhatatlan, hogy buzgó vallásos nő volt; de az időben lejárt már a »Szemérmetes« Bolezlávok és Kunegundák kora. Viszont az is természetes s mély vallásosságából önkényt következett, hogy midőn a földi élet gyönyöreinek forrását kiapadva látta maga előtt, szeméit vigasztal a mennyei üdv kiapadhatatlan forrása felé fordítá s midőn hosszas világi kolostori élet után 1608-ban valódi kolostorba lépett, bizonyos elégtétellel írta be a halli női-zárda névkönyvébe, hogy: »én Mária Krisztierna, osztrák főhercegnő, 1608-ik év Mindenszentek napján *szűzies tisztaságomat* isten szolgálatára felajánlottam, engedje isten ő szent kegyelmével, hogy életem hátra levő napjain keresztül neki igaz módra szolgálhassak.«²⁾

Az is alaptalan állítás, mintha Zsigmond más valaki iránt érzett volna szerelmet s az különítette volna el őt nejétől; mintha a florenczi herceg leánya emléke — a kit különben legfőlebb csak arczkép után látott — vésődött volna olyan mélyen szívébe, hogy őt neje mellett sem feledheté. Igaz, hogy azelőtt rebesgették, mintha a fejedelem a florenczi herceget leányát akarná nőül venni, igaz

¹⁾ Pl. Fessler után Teutschlaender: Michael der Tapfere 77 l.

²⁾ Reissenberger id. m. 18. l.

az is, hogy a florenczi herczeggel élénk összeköttetésben állott Zsigmond, kancellárját Jósika Istvánt is járatta hozzá; de hogy komoly nőstülési szándéka lett volna a szép herczegnővel, arról biztos adatunk nincs. Mindamellett annyi bizonyos, hogy Mária Krisztierna nőül vétele politikai érdek-házasság volt, csupán tanácsosai rábeszélései következtében határozta el magát arra, hogy rokoni összeköttetésbe lépjen a császári házzal, a melylyel való szoros szövetségre alapította egész jövőjét, mióta a törökkel újrat húzott.

Szamosközy viszont arról értesít, hogy a szultán maga is kínálta neki leányát feleségül, csak hogy megakadályozza az osztrák főherczegnő elvételét. Azt izente volna neki Huszain csasztól: »Hagyj békét te az nímetnek, im az magam leányát adom tenéked, és noha nem az te nemzetségedből való, de tanítsd szinte úgy, az mint akarod; im az én hitem nálad legyen, hogy az egész Magyarországot kezedben bocsátom és Budán székedben ültetlek.«¹⁾

Hiábavaló volna kutatnunk, tett- és kapott-e csakugyan Zsigmond más házassági ajánlatokat: eléggé sajnálatra méltó volt, hogy házassága az osztrák főherczegnővel megtörtént, a nélkül, hogy valódi házasság lett volna. Boldogtalanná tette azzal mind magát, mind a főherczegnőt.

*

Mária főherczegnő leánya menyegzője után még tíz napig mulatott Gyulafejérvárt, aug. 17-én indult vissza a nagy útra. A fejedelem elkísérte Enyedig, a fejedelemnő egész az ország határáig, Tasnádig.

Az ifjú fejedelmi pár is alig töltött együtt pár napot az özvegy főherczegnő távozása után. Zsigmondnak szinte jól esett, hogy a csatatérre siethetett, idegen országba, Havasalföldre (nejét egyelőre Szamos-Ujvárra küldvén.) — Boldogtalan házassága felzavarta élte nyugalmát, lelke elkomorúlt, kedélye elborúlt, s nem csoda, ha futni kívánta szép és kedves hölgyének tekintetét, melyben ő nem láthatott egyebet, mint örökös szemrehányást; hiába igyekezett őt a nemes lelkű nő megnyugtadni, hogy megelégszik, hacsak »nővére« lehet is.²⁾

El kellett válniuk, hogy csak olykor-olykor, egy-egy kis időre lássák viszont egymást, mert Zsigmondnak kín volt neje közelében időznie, pedig — egykorú írók állítása szerint — ha távol volt, alig várta, hogy viszontláthassa. Közel négy évi házaseletük

¹⁾ Szamosközy Istv. Történeti Maradványai. IV. k. 51. l.

²⁾ Carillo levele Zsigmondhoz Tasnádról 1596. szept. 24. (Közölve Szilágyi: Carillo A. diplomaciai működése 66. l.)

alatt alig voltak együtt mindössze néhány hónapig. A fejedelemnek égette a talpát az erdélyi föld, mindig akadt útja valamerre, csak-hogy mennél kevesebb időt töltsön otthon, mígnem végkép oda hagyta ősei hazáját. A fejedelemnő pedig legnagyobb részt a távol magános Kővárban remetéskedett; jobb volt neki ott, mint Gyulafejérvárt: ott nem leshette el senki könyeit, ott, távol a világ zajától, háborítlanul gyászolhatta keserves életét.

Gyulafejérvárt a lakadalmi ünnepélyek zsongását mihamar csatazaj váltotta fel. Sinán basa Havasalföld ellen indult, Mihály vajda sürgősen kért segítséget Zsigmondtól. A fejedelem sietett is hűbéresének segítségére, 1595. aug. 27-én elindult a székvárosból s a Barcaságban összegyűjtött seregeit okt. 3-án a Töröcsvári szoroson át Oláhországba vezette. Október hava folytonos csatározásokkal telt el, bevették Tergovistet, Bukarestet, Györgyöt (Gyurgyevót), s a törököt nagy veszteséggel űzték vissza mindenfelől.

Zsigmond győzedelmesen tért vissza Erdélybe. De lelke nyugalmát a diadal vissza nem adhatta. Nem volt egy nyugodt percze s mintegy ösztönszerűleg kereste az útát és módot, melyel házassága természetellenes kötelékből kibontakozzék. Így lassanként egy gondolat kezdett érlelődni lelkében, hogy nejétől elvál, inkább lemond a fejedelemségről is s papi életre adja magát. Ez a gondolat, ez a titkos vágy vezethette tollát már akkor, midőn a harczról visszatérve, nov. 29-én Szebenből kérést intézett a császárhoz, engedje meg, hogy kimehessen hozzá; mintha a jövő évi hadműködés felől óhajtana vele tanácskozni. — A császár decz. 14-én válaszolt, hogy szívesen fogadja.¹⁾

Zsigmond nem soká késlekedett. 1596. elején — nejére és Bocskaira bízván az ország kormányzását, — elindult Prágába, a hova febr. 7-én megérkezvén, nagy ünnepélyességgel fogadtatott. Ugy látszik, már ekkor szóba hozta a császár előtt a nejétől elválás óhaját s hogy bíbornokságért oda adná a fejedelemséget; de a császárnak ezúttal sikerült őt érveivel meggyőzni s lebeszélni. Havonként 28,000 frtnyi segélyt ígért neki a had folytatására, kilátásba helyezte az aranygyapjút s gazdagon megajándékozta. Zsigmond meg is betegedett Prágában, himlőbe esett, a császár saját házi orvosával gyógyíttatta s (Miles szerint) nyilvános bűjtőt is rendeltek el felgyógyulásáért, mert igen szerették vitézi tetteiért.²⁾ Prágából Grácba is lement a fejedelem, hogy anyósától is kérjen segítséget a háborúra s útját siker koronázta: Mária kivitte, hogy a lengyel királynő, ha nem is az ő, de neje kezéhez küldött segélyt s a spanyol király is küldött 80,000 aranyat.³⁾

¹⁾ Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. III. k. 481. és 489. l.

²⁾ Miles: Siebenbürgische Würgengel 173. l.

³⁾ Hurter: Gesch. Ferd. II. 3. k. 331. l.

Erdélybe márcz. végén érkezett vissza Zsigmond. Alig pihent meg, ismét útja nyílt. A temesvári basa Lippát ostrommal vette körül. Oda sietett most a fejedelem, hogy a vár védőjének, Borbélynak, segítséget vigyen. Jöttére a basa bezárkózott Temesvárra, a melyet most (jun. 10.) Zsigmond fogott ostrom alá. Már rést lövetett a bástyákon, midőn egy álhírre — Hassán basa közeledéséről Nándorfejérvár felől — felhagyott az ostrommal s visszatért Erdélybe.

A sikertelen ostrom leverőleg hatott meghasonlott kedélyére s régebbi vágya, hogy a fejedelemségről lemond s nejétől elváljék, határozott tervvé érlelődött nála. Carillot — a ki csak az imént jó hírekkel, biztatásokkal tért vissza Romából és Madridból — elhatározta, hogy felküldi a császárhoz, hogy lemondási szándékát előkészítse. Carillo korántsem helyeselte urának szándékát s midőn szept. derekán mégis el kellett indulnia, még útjából is kéri Zsigmondot (Tasnádról szept. 24-én írván neki), hogy gondolja meg jobban s változtassa meg szándékát s küldjön utána gyorsfutárt más határozattal. »Természeti fogyatkozása — írja — nem elég ok arra, hogy az elválást keresse, hiszen a fejedelemné meg van elégedve, ha csak *mint nővére* is élhet vele, a ki pedig legjobb paizsa neki, megvédi s oltalmazza mindentől, fenntartván rokonságát a legnagyobb uralkodókkal.« ¹⁾

Zsigmond lelkében sokkal mélyebben rágódott már az ok, a miért az elválást kívánta, hogysem oly könnyen megingathatta volna elhatározásában a gyóntató atya intése. Ha megingott volna is, nem sokára újabb okát is látta, a miért feltett szándékához, mint mentő eszközhez, ragaszkodjék. Egy hónapra rá október 23—25-én volt a háromnapos mező-keresztesi ütközet a törökökkel, melyben Zsigmond is személyesen részt vett. A török győzedelmeskedett Miksa főherczeg serege felett s Zsigmond, a ki személyes vitézségével kitűnt a csatában, maga is érzékeny veszteséget szenvedett: 2000 embere maradt a csatatéren.

Zsigmondot a mezőkeresztesi ütközet után nem annyira vesztesége, mint a török erejének közléről szemlélése mélyen lehangozta. Rémképei, melyek lelkét marcangolták, kétszeres erővel támadtak újra fel. Bármerre tekintett, nem talált egy nyugponthoz, melyen lelkét megpihentesse. Egyfelől a hatalmas ellenség ereje, mely ellen, hogy harcolni nem szünend, megesküdött; másfelől a szövetségesek gyengesége, kik magokkal is jóltehetetlenek, nem hogy őt segíthetnék; s otthon — felzavart házi nyugalma: a kétségbeesés felé űzték gondolatait. A töröktől félnie lehetett; a szövetségesekben édes keveset bízhatott; ha Erdélyre gondolt, nem látott mást maga előtt, mint szerencsétlen neje halvány arcát,

¹⁾ Szilágyi: Carillo A. 66 — 67. l.

kisírt szeméit. Borzadt még a gondolattól is, hogy a telet otthon töltse, azért elhatározta, hogy e télen ismét felmegy Prágába, hogy az alkudozásokat személyesen vezesse.

A borsodi csatatérről visszatérve Erdélybe, országgyűlést tartott (nov. 30-ától decz. 8-áig). A karácsonyi ünnepek alatt fogadta Mihály vajdát, a ki látogatóba jött hozzá s 1597 elején — nejét Kővárba küldvén — jan. 12-én 140 főnyi fényes kísérettel útra kelt. Prágába febr. 17-én érkezett. Két irányban kezdett most alkudozást: 1. a török ellen való közös hadművelet s 2. Erdély átengedése s nejétől elválása felett. Erdélyért kárpótlásul Opuliát, Ratibort, Pardubitzot és Brandeist kívánta, a mellett az aranygyapjút és a német vitézi rendet.

Prágában hamar átlátták, hogy Zsigmondnak minden igyekezete oda irányúl, hogy nejével egy országban ne legyen, Erdélyt is tulajdonképen csak azért akarja odahagyni, hogy ezáltal nejétől megszabadúljon s ha máskép is megválhatna nejétől, mindjárt nem volna ellenére, hogy Erdélyben maradjon. Rumpf, a császár nagy befolyású ministere, így jellemzi őt Mária főherczegnő előtt (1597 ápril 2-án írott levelében): »Az erdélyi fejedelem törekvéseinek semmi biztos alapja nincs, mert ő minden reggel mást akar, mint a mit azelőtt való este akart; kívánságait az idő szerint változtatja; minden beszéde s törekvése oda irányúl, hogy ő ne legyen ott, a hol a fejedelemnő van s ez ne legyen ott, a hol ő van; mihielyt azt látja, hogy a fejedelemnő ki akarna jönni Erdélyből, hogy Grácza visszatérjen, mindjárt nincs ellenére az Erdélyben maradás; azonban feltételeiben annyira követelő, hogy nem lehet rajta eléggé csodálkozni.¹⁾

A fejedelem állhatatlanságát ennyire ismerték már Prágában is. Nem is jött létre ez alkalommal megállapodás a császár és a fejedelem között; kinek mindössze szép ígérekkel s az aranygyapjával kellett márczius végén Erdélybe visszatérnie.

De Zsigmond korántsem adta fel terveit; a világgal meg hasonlott kedélyére nem talált gyógyító balzsamot. Apr. 27-től máj. 12-éig országgyűlést tartott, melyen rendezvén országa ügyeit, a nyár folytán újra felvette az alkudozás elejtett fonalát. Carillot küldötte most ismét Prágába, hogy alkudozzék az ország átengedése és nejétől elválása felől. Opuliát és Ratibort kívánta most 100,000 arany évi járulékkal s azt, hogy a császár a pápánál közvetítse házassága felbontását s hogy Erdély élére testvérei közül állítson egyet, a ki aztán az ő nejével lépjen házasságra.

Időközben egy szerencsétlen vállalat Temesvár ellen, melyet

¹⁾ Rumpf, Mária főhgnőhöz, Prága 1597. ápr. 2. (Szilágyi: Carillo 73—74. l.)

Jósika István a kancellár (okt. 17-től nov. 17-ig) hiába ostromolt, még inkább megerősítették a fejedelmet feltett szándékában; a ki most annál nagyobb buzgalommal siettette az alkudozást.

A fejedelemnő pedig a kövári rideg várba zárkozva számálgatta a napokat, várván, hogy mikor üt a megszabadulás órája. Kővárban valóságos zárdai életet élt, eltemetkezve mint egy élő halott, alig adott életjelt magáról. Csak a remény és vágy élte, hogy nem sokára elhagyhassa szenvedései szomorú emlékü színhelyét, hol alig volt egy jó órája — hogy visszatérhessen szülőföldjére, szerető édes anyja keblére, kedves testvérei körébe, gyermek örömei elhagyott helyére.

Zsigmond utóbbi prágai útja óta élénk levél- és izenet-váltás folyt Kővár, Grác és Prága között. Mária főhercegnő az anyai szeretet egész hevével csüggett leánya sorsán, viszont a fejedelemnő minden sorából az engedelmes jó leány képe tűnik elő, a császárhoz írott levelei is az alázatos, önfeláldozással és zúgolódás nélkül szenvedő martyrt varázsolják elének.

A mint az elválás felől nem sikerült Zsigmondnak megegyezést hozni létre a császárral, más úton akart nejétől — ha egyelőre ideiglenesen is — megszabadulni. Azt írta Mária főhercegnőnek, hogy leányát haza bocsátja Erdélyből, nehogy ott a hadi zavarok közepette valami baj érje, hogy édes anyja és testvérei közelében nagyobb biztonságban legyen.¹⁾ Máriának a házasság felbontása nem tetszett, szégyennek tartotta volna leányára nézve; de annak, hogy leánya szépszerivel elhagyja Erdélyt s mintegy látogás kedvéért egy időre haza jöjjön, annak szívéből örült volna. E felett indult meg kora tavasszal a kölcsönös tárgyalás. A császár tudni óhajtotta a fejedelemnő hazamenetele felől Mária főhercegnő és fia Ferdinánd véleményét: kérdést intézett azért hozzájuk gróf Thurn által, a ki épen ki volt szemelve, hogy Erdélybe menjen a fejedelemnőhöz.

Mária főhercegnő hosszasan válaszol (1597 márcz. 26-án) a császárnak, megkeresésére. Nem az ő és fia véleménye a fő — úgy mond — hanem azt kellene tudni, hogy a fejedelem megmaradt-e még ama véleménye mellett, a mit levelében nyilvánított, hogy a fejedelemnőt hajlandó haza bocsátani Erdélyből, hogy ott a török háború színhelyétől távol, nagyobb biztonságban legyen. Ha igen, a fejedelemnőnek engedélyt kellene kérnie tőle a kijövetelre, de nem csak tőle, hanem az országgyűléstől is, mert a házasság annak tudtával és beleegyezésével kötött. Tehát egy megbízható ember által tudtokra kellene adni a rendeknek, hogy a háborús idő veszélyei miatt a fejedelemnő

¹⁾ Mária főhercegnő a császárhoz, Grác 1597. márcz. 26-áról, (a bécsi államlevéltárból, a Függelékben IX-ik levél.)

férje engedelmeivel anyját és testvéreit látogatni hazajön; tudatni kell ezt, nehogy úgy tűnjék fel a kijövetel, mintha férjétől végkép elválna s így a rendeket is esküjök és kötelmeik alól felbontaná. A kijövetelt pedig siettetni kellene, több okból, főkép mert férje oly erősen kívánja és sürgeti, de mert különben is veszélyes a késedelem: *periculum in mora*. A fejedelem azonban az esetre necsak elég fegyveres őrseget rendeljen mellé, hanem előkelő erdélyi nemeseket is küldjön vele kísérekül, Bocskait, Sennyey Pongráczot vagy Kereszturyt, a kik közül egyik vele maradjon kint is mintegy udvarmesteréül s erdélyi szolgálát is rendeljen udvara számára, — úgy, hogy sem ott, sem pedig Erdélyben ne látszassék, mintha valóságos elválás volna. De ha a császár azt gondolná, hogy nem tanácsos erdélyi hadinépét országába át-bocsátania, vagy a fejedelem nem bocsáthatná a háború miatt, úgy rendeljen ő (a császár) az erdélyi határra biztosokat, elegendő fegyveres kísérettel. A fejedelemnő künn maradásának idejére pedig udvartartására évnegyedenként 10,000 forintot rendeljen a fejedelem, annálinkább, mert az ő birtokai nem jövedelmeznek annyit; erdélyi birtokaiért pedig a városok vállaltjának kezességet. Thurn Zsigmond, a görcei gróf, vállalkozik a fejedelemnő kikísérésére, sőt kész esetleg 2—3 hónapig Erdélyben maradni, s ajánlkozott, hogy a husvéti ünnepek után mindjárt Grácban leend és a legnagyobb sietséggel fog Erdélybe menni. Sürgetve kéri azért a császárt, hogy gyorsan határozzon s tudósítsa őt tüstént határozatáról, nehogy a késedelem bajt okozzon: *summum periculum in mora*!¹⁾

A tavasz elmúlt, utána a nyár is és Mária Krisztierna hazameneteléből semmi sem lett. A fejedelemnőn nem múlt, annyi bizonyos, ő ment volna ezer örömmel, csak mehetett volna. De Zsigmond, bármennyire óhajtotta is, hogy szabadúljon nejétől, az özvegy főhercegnő kíváncsalmait nagyon magas árnak tartotta, főkép midőn neki különben is minden törekvése a végleges elválásra irányult. Az eredmény mindössze annyi lett, hogy gróf Thurn Erdélybe ment, hogy ott a fejedelemnő érdekeit képviselje.

Mária Krisztierna az 1597 év nyarán *Fogarásban* birtokán időzött, de itt sem találta jól magát, állandó kísérelője: az *unalom*, mint az árnyék követte oda is. Thurn grófot épen visszaindította anyjához, hogy sorsáról részletesen tudósítsa, de kéri őt, hogy minél előbb bocsássa ismét vissza Erdélybe. Panaszkodik, hogy nagyon lassan telik az idő s még az a vigasztalása sincs, hogy kívülről jó híreket hallana; immár öt hete, hogy anyjától nem kapott levelet, egyedül nővére Eleonora vidította fel nem rég Münchenből írott

¹⁾ Mária u császárnak, Grác 1597. márcz. 26. (a bécsi államlévéltárból: Levelek közt a IX-ik.)

levelével. Unalmában gondúzóúl környezetének apró-cseprő dolgaival is sokat bibelődik s minden aprólékos dolgot megír édes anyjának. Lássunk például egyet. Egyik udvarhölgye — úgy látszik — szerelmes volt egy udvari emberébe, a kit Gráczba kiküldött s azt meginteti édes anyja által, hogy miért nem ír szerelmének, a ki nagyon búsul, hogy még csak nem is köszönteti leveleiben. A mint az ő legutóbbi levelét vettem — írja édes anyjának — s ez a szegény nő látja, hogy neki nem ír s nem is izen, nagyon elbúsult, mert nagyon szerelmes belé, leült a lépcsőre, a melyik az én szobámból a várta-szobába vezet s ott sírt keservesen s a mint ott kesergett, elájult s leesett a lépcsőn.¹⁾

Az őst és telet újra Kőváron töltötte. Carillo prágai utjának eredményétől várt most minden jót. Vele volt ott Thurn Zsigmond gróf, de vele is csak több volt egygyel, a kik Kővár rideg bástyái között unatkoztak. — Thurn gróf Carillót várta s nem keveset zúgolódott, hogy nem jön s nem is ír semmi bizonyost. A férfiaknak azonban mégis csak akadt időtöltésük, ott volt a vadászat, a mire alkalmasabb helyet Kővárnál, az azt övező erdőségeknél, kívánni sem lehetett; de a szegény száműzött fejedelemnő: ő ezt a jóformán egyetlen előnyét sem élvezhette lakóhelyének, — s a mi tavaszkor és nyaratszaka kedvtelést szerzett neki, hogy a természet szépségében gyönyörködhetett, most attól is megfosztotta a zord időszak. Oh mily unalmas hely ez itt! sóhajtott fel anyjához december 11-én írott levelében.²⁾

A napok egyhangúan folytak Kővárbán, az volt az ünnepnap, midőn Gráczból vagy Prágából levél érkezett. Decemberben elég sűrűn érkeztek: nov. 14-éről és 21-éről keltezve Gráczból és nov. 19-éről Carillótól. A fejedelemnőnek is jóformán egyetlen foglalkozása volt, midőn anyjának írhatott. Pedig alig tud egyebet írni, mint örökös panaszt; és mégis — a nemes lélek — sok keserve között egyetlen egy hangot sem ejt férje ellen. Már-már elfáradt még remélni is. »Nem hiheti Fenséged — panaszkozik decz. 20-án édes anyjának — mily lassan, unalmasan telik itt az idő, kívánnám szívemből, hogy valahára véget érjen Carilloval a tárgyalás, hogy tudnám, tulajdonkép hova tartozom, mert most úgy élek, mint madár a levegőben.« — A honvágy kisír minden sorából. »Adná isten, — írja a Gráczból vett hírekre — hogy otthon lehetnék a templom szentelésnél, óhajtanám szívemből, de mit ér a pusztá óhaj (»aber winschen hilt nit«). Ha ő nem lehet otthon, azt kívánná, hogy legalább anyja nála lenne. »Oh,

¹⁾ Mária Krisztierna, anyjának, Fogarásból 1597 aug. 2. (Szilágyi: Carillo 73—75 l.)

²⁾ Mária Krisztierna, anyjának, Kővár 1597. decz. 11. (Szilágyi: Carillo 93—95. l.)

ha itt volna Fenséged s vadászni akarna, még a házból sem kellene kimennie, mert mióta a hó leesett, a szarvasok és őzek oly közel járnak, hogy kövel lehetne őket dobálni s az ablakból lehetne rájuk löni. Tegnap egy vaddisznót hoztak nekem, én, — már a milyen vadász én vagyok — egy évesnek ítélem.« Kissé felmelegszik arra a gondolatra, hogy maga magának is szerezhetne egy kis időtöltést a vadászással. »Udvarmesterem megígérte — írja — hogy egy zerge-vadászatot rendez számomra, most volna jó idő rá. Messziről a fehér zergék nagyon szépek, a minap láttam egyet, egy-két puská lövésnyire volt csak, erősen szép volt.¹⁾

Úgy látszik, a látogatóba hazamenetel felől most már szó sem volt, mindent Carillo alkudozásaitól vártak. A levelekben csak mint vágy, nem mint közeli terv jön szóba a hazamenetel. »A mi kimeneteletemet illeti (írja deczember 20-án) bizony magam is úgy szeretném, bár csak lehetne, hogy Lengyelországon keresztül mennék.« Számításban volt tehát az is, hogy Lengyelországon keresztül menjen haza. Az, hogy a lengyel határ közel van Erdélyhez s Lengyelországban szerető testvér karja fogadná a fejedelemnőt, ha menekülnie kellene is, nagy vigasztalására volt mind neki, mind édes anyjának. De ez a vigasz vajmi korán gyászra változott. 1598. febr. 10-én meghalt Anna, a lengyel királyné. »Az az egy reményünk volt még — sóhajt fel Mária a gyáshír vételére — hogyha szerencsétlen leányomat Erdélyben valami veszély fenyegetné, szegény megboldogult leányomhoz, a lengyel királynéhoz menekülhetne a közeli határon át — íme ezen reményünk is oda van, bár nem kétlem, hogy a lengyel király is szívesen fogadná; de a testvér, a ki annyira érdeklődött sorsa iránt, még többet tett volna érte.«²⁾

Carillo hosszúra nyúlt alkudozása a császári udvarban 1597. decz. 23-án véget ért. Akkor történt a megállapodás, mely szerint Zsigmond átengedi Erdélyt a császárnak. A lemondási okmányban felemlegeti a fejedelem saját testi fogatkozását is s abból következő gyermektelen házasságát, melynek csakis ő az oka. Erdélyért cserében Opulia és Ratibor hercegségeket kapja Sziléziában s mellé évi 50,000 forintot. A nejétől elválás közvetítését a pápánál magára vállalja a császár — a gráci főhercegnő és főherczegek beleegyezésével — valamint bíbornokká tételének útját is egyengetni fogja. Egyik pont biztosította Mária Krisztierna számára erdélyi birtokait s hogy a császár gondoskodni fog, hogy

¹⁾ Mária Krisztierna anyjához Kővár 1597 decz. 20-áról (Szilágyi: Carillo 98—99 l.)

²⁾ Mária Rumpfnak, Grác 1598. márcz. 12. (a bécsi államlevéltárból: Levelek: XIII.)

ő a házasság felbontása után Erdély leendő fejedelmével keljen egybe.¹⁾

Erdélyt a császár testvére: Miksa főherczeg, a »választott lengyel király« kormányzósága alá akarták adni, de mielőtt ő bemehetne, királyi biztosokat neveztek ki, hogy azok Erdélyt az országggyűlés színe előtt átvegyék Zsigmondtól. E királyi biztosok voltak: Szuhay István, egri püspök, Istvánfi, a történetíró, s Dr. Pezzen Bertalan udvari tanácsos.

A császár 1598 febr. elején megküldi a fejedelemmel kötött szerződés pontjait Mária főherczegnőnek s kéri őt, egyezzek bele leánya elválásába, készítse elő arra leányát s írjon a pápának ő is a házasság felbontása iránt. Mária nehéz szívvel hallja ugyan mindezeket, »csak a jó isten, a ki a szívekbe lát, tudhatja, mily neheze esik az«, nem látja át, hogy valami jó származhatnék abból, csakis szegyen és gyalázat; de mert a császár akarja, beléegyezik s elszánja magát arra is, hogy a pápának írjon. De nem fojthatja el aggodalmát, hogy habár leánya számára biztosították az erdélyi birtokokat, mikép fog ő abból megélni, mikor a fejedelem a legjobb jövedelmeket azokon a birtokokon oda adományozgatta egyes híveinek. Így tehát leányom — sohajt fel — nemcsak nagy szegyent és csúfságot, de tetemes kárt is fog szenvedni!²⁾

A pápának csakugyan írt is Mária, február 8-án, kérvén a házasság felbontását, »hogy ha az a keresztyénség ügyének javára válik és ő szentsége előtt is illőnek látszik.«³⁾

Erdélyben ezalatt mind jobban bonyolultak a viszonyok.

Zsigmond alig várta, hogy már egyszer szabad lábra kelhesen, hogy lerázhassa az uralkodás porát, s kibontakozhasson boldogtalan házassága nyúgeiből. De a királyi biztosok nagyon lassan közeledtek Erdély felé. Zsigmondot szörnyen bántotta a késedelem, unalmában, bosszúságában nem tudott hova lenni. Egész idejét, méginkább mint valaha, léha mulatságokra feccsérle Olaszországban aljas söpredékével, melyet ő vendégszeretőleg befogadott: muzsikásokkal, komédiásokkal, kötél tánccal, bűvészekkel. Együtt idézte velök a nagy palotában a szellemeket, a Hunyadi Jánosét és másokét, hogy megtudja tőlük jövőendő sorsát.⁴⁾

A fejedelemné pedig még mindig Kővárban élte kolostori

¹⁾ A szerződési okmány közölve van az Új Magyar Múzeum 1855. évfolyam I. k. 192. l.

²⁾ Mária Rudolfnak Gráczból 1598. febr. 10. (a bécsi cs. és k. államlevéltárból: Levelek: XI.)

³⁾ Mária a pápának, Gráczból 1598. febr. 8-án (a bécsi államlevéltárból: Levelek: X.)

⁴⁾ Szilágyi: Erd. Országgy. Eml. IV. k. 25 l.

életét, várva, hogy mikor süt be a szabadulás napja önkénytes börtönének ablakain. Carillo, mihelyt visszatért Erdélybe, Gyula-Fejérvárról egyenesen Kővárba sietett (febr. 7—15 táján időzött ott), hogy megnyugtassa a szegény nőt.¹⁾ De az nem volt könnyű dolog. Erdélyben ez idő tájon különös és aggasztó hírek keringtek egyes főurak nyugtalankodásáról, Józsika, Bocskai és Kornis trónra vágyakozásáról, az országban terjengő elégtelenségről, kitörendő zavarokról, — a mely hírek eljutottak Kővár falai közé is s lázas nyugtalanossággal s rettegéssel töltötték el a fejedelemlő képzelődését. Az isten szerelmére kéri anyját (február végén írt levelében), hogy ne vegye le róla anyai kezét, ne hagyják ott tovább abban a nyomorúságban, annyi veszély közepette, A császár bizonyára tudja már, micsoda különös hírek szállingóznak Erdélyben, nem lesz jó vége neki sem, ha minél előbb nem gondolnak vele, van oka rettegnie, hogy egyszer csak el lesz zárva előtte az út, hogy nem fog többé mehetni, ha mégúgy akarna is, mert *oly jó barátai vannak ott benn, a kik első nap átadnák a töröknek*. Keserves panaszra fakad, hogy nem maga jó szántából ment Erdélybe, nekik fogadott azzal szót, mint engedelmes gyermek, engedelmisségeért ne hagyják most, hogy elvesssen, ne engedjék, hogy ellenségei kezébe jusson.²⁾

Mária főhercegnő szinte kétségbe volt esve leánya sorsán illetén hírek hallatára. Sietve értesíti azokról Rumpfot, a császár bizalmas tanácsosát, kérvén őt, terjesztené azt a császár elibe s sürgesse szerencsétlen leánya kiszabadítását. Ő is panaszt panaszra halmoz, hogy ő sem jó szívvel egyezett belé, hogy leánya Erdélybe menjen, bárcsak ne akarta volna a császár sem, mit kell szegénynek szenvednie ott Erdélyben és milyen ártatlanul, a hol pedig bizony nagyon kevés jó órája volt. Csak a jó isten tudhatja, mennyit szenved az ő szíve is érte. Bárcsak a következő nyáron legalább kint lehetne, hiszen ha látnák, hogy szükség van Erdélyben reá, ismét visszamehetne azután.³⁾

A fejedelemlő rémképei különben pusztán a képzelődés szüleményei voltak. Mikor leginkább félt az erdélyiektől, azok akkor készítették elő neki a legszebb tüntetést: diadal útját Kővárból Gyula-Fejérvárra.

Kővári száműzetésének napjai meg voltak számlálva, ha nem is Erdélyben maradásának. A biztosok apr. 1-én és 2-án megér-

¹⁾ Kővárból ír Carillo Rudolfnak, febr. 7-én, Miksa főhercegnek és másoknak is. Febr. 16-án pedig Mária főhgnőnek Gyula-Fejérvárról, hogy épen akkor éjfél tájon érkezett oda Kővárból. (Carillo 121 l.)

²⁾ Mária főhgnő leveléből, melyet Rumpfhoz írt, Grác 1598. márcz. 12-én (a bécsi cs. és k. államlevéltárból: Levelek: XIII).

³⁾ Mária, Rumpfnek, 1598. márcz. 12. (u. o.)

keztek Fejérvárra, apr. 8-án hűséget esküdtek a rendek előttük, ők viszont Rudolf nevében szabadságaikat biztosították s jelentést tettek a császár akarataról, hogy a kormányzást ideiglenesen Mária Krisztierna veendi át. Zsigmond apr. 10-én búcsúzott el az országgyűlésen egy szép beszéddel s azután a Fejérvárhoz közel fekvő Kisfaludra vonúlt, hogy onnan néhány nap múlva útra keljen. Nejét látni sem óhajtotta, egy rövid, száraz levélben búcsúzik el tőle (ápril 11-én Kisfaludról írva), melyben tudatja, hogy Carillo hozzá készülvén, a dolgok állásáról személyesen fogja tudósítani, különben ő maga tenné személyesen, de így nem akar alkalmatlankodni.¹⁾

»Szánalomra méltó ember — így jellemzi Carillo Mária előtt — hogy annyira elvesztette szemévilágát!«²⁾

Zsigmond néhány nap múlva útra kelt s Kővár kikerülésével vette útját hercegségei felé. Carillo apr. 19-én indul utána Kővárról, hogy Szatmáron utólréje. A biztosok, gróf Thurn és mások tanácsolták neki, hogy Zsigmondott kísérje el hercegségeibe, mert attól tartottak, hogy ha valamit ott nem kedzére találанд, egyszer csak visszajön.³⁾ És nem hiába tartottak attól!

Kővárban pedig a zárdai csendet április közepén pezsgő élet váltotta fel. Az egész ország szeme Kővár felé volt irányulva. Először egy szomorú kíséret előtt nyíltak meg a vár kapui. Április 12-én éjjel indították, oda fogságba Gyula-Fejérvárról az elfogott kancellárt, Jósika Istvánt; Kővárból aztán Szatmárba vitték s ott lefejezték. Pár nap múlva annál fényesebb vendégereget fogadott be Kővár vára. Április 16-án diszküldöttség jelent meg ott a fejedelemnőért, hogy felkérjék, venné át az ország kormányzását. A királyi biztosok egyike, Istvánfi, volt a küldöttség vezetője, a ki a császár levelét hozta, melyben a fejedelemnőt a kormány átvételére szólítja fel. Vele volt gróf Thurn és Carillo, az erdélyi főnemesei közül Keresztúry a kővári kapitány, Csáky István, Géczi Péter és többen, míg a nemesség külön küldöttsége Déésen várakozott a fejedelemnőre. A sokat szenvedett fejedelemnő előzékenyen fogadta a küldöttséget s harmadnapra, apr. 18-án reggel, kinyilatkoztatta, hogy a kormányzóságot addig elfogadja, míg a császár másképp intézkednék a felől; nem titkolta azonban, hogy ő vissza akar térni Grácza, de nem akarja ő fel-sége ellenére tenni, hanem kérni fogja levelében, hogy mielőtt a háború kiütne, másféle kormányzásról gondoskodják, őt attól felol-

¹⁾ Zsigmond, nejeének, Kisfaludról 1598. apr. 11. (Köz. Szilágyi: Erd. Országgy. Eml. IV. k. 163. l.)

²⁾ Carillo, Máriának, Fejérvár 1598. apr. 10. (Szilágyi: Carillo 128. l.)

³⁾ Carillo, Máriának, Kővár 1598. apr. 18. (U. o. 130—131. l.)

dozza s engedélyt adjon a haza menetelre. Férjét Zsigmondot s a házasság felbontását sem a küldöttség, sem Mária Krisztierna nem érintette egy szóval sem. Másnap (ápr. 19.) délutánra határozták az elindulást Kővárról, hogy a fejedelmi székvárosba Gyula-Fejérvárra átköltözzenek.

Mária Krisztiernát a szenvedés e három éve megviselte, de nem törte meg. A gyenge nőben erős lélek lakott: szívének minden vágya haza vonzotta, de missiojáról egy perczre sem feledkezett meg. A közügyet, uralkodó házuk s a keresztyénség érdekét, melynek magát áldozatul szentelte, előbbre tette saját érdekeinél, szíve, lelke vágyainál. Belátta, hogy szüksége van a császárnak arra, hogy ő Erdélyben maradjon s nem habozott, hogy engedelmeskedjék. Szenvédése, martyromsága megszerezte számára az egész ország osztatlan részvétét s ragaszkodását s ő nagyra becsülte ezt, mert annál inkább szolgálhatott urának, császárának s küldetésének. De az is világos volt előtte, hogy háború esetére, a mi minden perczben várható volt, az ő keze nagyon gyenge lenne a kormány vezetésére s az esetre saját érdekeivel és vágyaival összeesnének a magasabb politikai érdekek is, t. i., hogy a kormányt erősebb kéznek engedje át s ő haza térjen. Mielőtt tehát Kővárt, száműzetése csendes magányát elhagyná, tudatja a császárt (az elindulás napján: ápril 19-én), hogy bár nagyon nehezére esik, az ő kívánatára elfogadja a kormányzást, kéri azonban, hogy minél előbb gondoskodjék az ország más által kormányoztatásáról, hogy ő feltett szándéka szerint haza térhessen édes anyjához, mielőtt a háború kiütne, mielőtt az út a kimenetelre elzártnék s hogy gondoskodjék az út költségeiről s biztos kíséretéről. Ugyanakkor ír édes anyjának is, hogy járjon közben a császárnál s sürgesse kérése teljesítését.¹⁾

Ezzel búcsút vett a sokat szenvedett fejedelemnő Kővártól, melynek zordon falai között annyi könyvet hullatott hosszas száműzetése alatt. Útja Fejérvárig valóságos diadalmenet volt. Déesen nagyszámú nemesség csatlakozott kíséretéhez. Mindenütt, a merre útja vezetett, a rokonszenv és hódolat tüntető jeleivel üdvözltek őt, a ki annyi szenvedés és áldozatok árán érdemelte ki azt. Általános lelkesedés közepette vonult be Gyulafejérvárra s elfoglalta a fejedelmi palotát. Az eddig inkább csak névleges fejedelemnő most egy pillanatra valóságos uralkodóvá lőn.

¹⁾ Mária Krisztierna Rudolfnak és édes anyjának, Kővár, ápril 19. (Szilágyi: Carillo 133. 1.)

III. Trónról kolostorba.

Mária Krisztierna rövid uralkodásának emlékét nem őrzik világra szóló nagy tettek a történelem lapjain. Abból a passiv szerepkörből, mely egész életén át osztályrészül jutott, uralkodása idején sem bontakozhatott ki. Nem is vágyott semmiféle activ szerepre. Jól tudta, hogy ő másoknak az eszköze, hogy magasabb politikai céloknak az áldozata, — jól tudta, hogy az a tövises rózsza-láncz, mely őt Erdély fejedelméhez fűzte, országok érdekeinek összekötő kapcsa, az van hívatva arra, hogy Erdélyt kelettől el — nyugathoz csatolja, egy országot kell annak a szultán hatalma köréből kivonnia, hogy ugyanazzal a római császár hatalma öregbedjék.

Ő képviselte a császár-királyt, ő helyette viszont a cs. biztosok kormányoztak. Minden rendeletén, melyet ő maga s a biztosok valamelyike és rendszerint még a kanczellár írt alá, a császárra is hivatkozik, e szavakkal: »császár auctoritásából is parancsoljuk«.

A legnevezetesebb politikai actus, mely rövid uralkodása idején történt, Havasalföld meghódolása volt. Mihály vajda, a ki eddig Zsigmond hűbérese vala, most Rudolf hűbéresévé lön. Még áprilisban, midőn Istvánfi a fejedelemsnőért ment Kővárba, biztos-társa Dr. Pezzen Brassóba indúlt (Fogarason keresztül, hol a fejedelemasszony várába az őrség be nem bocsátotta), hogy ott Mihály vajdával találkozzék és megkösse vele a hűbéres szövetséget. De a vajda vonakodott erdélyi földön tenni le a hűség esküt, betegség ürügye alatt Tergovistében maradt. Pezzen ezután haza ment, hogy jelentést tegyen a császárnak s így a Mihály vajdával való alkudozást a másik két cs. biztos Szuhay és Istvánfi folytatta. Ők indúltak most, a közös megállapodás szerint Havasalföldre s junius elején Kornis Gáspár és Sennyei Pongrácz kíséretében Tergovistére, a vajda székhelyére érkeztek. Itt folytak az alkudozások a Szent-Miklós kolostorban. A vajda törekvése arra irányúlt, hogy a Báthori Zsigmonddal szemben fogadott hűbéres pontokat enyhítse — s a biztosok nagyrészt fel is adták ama pontokat, melyek Havasalföldét föltétlenül *Erdély* főnhatósága alá rendelék s vajdát minden fölség jogától megfosz-

ták. Az új szerződés *Magyarország* hűbérévé tette Havasalföldét, Rudolf évenként 5000 zsoldos tartására, szükség esetén még 5000-nek zsolddal ellátására kötelezte magát a vajdával szemben, hogy ez azzal és a saját hadaival a török ellen, vagy bárki ellen, a merre a császár parancsolja, harcoljon. A hódolati esküt jún. 9-én tették le Mihály vajda és bojárjai. Az eskü mintában »*Magyarország* havasalföldi részei vajdájának és ő cs. és kir. felsége tanácsosának« nevezi magát.¹⁾ Mihály vajda jún. 11-én nagy ebédet adott a kiegyezés áldomásául, részt vettek abban a tatár kán követei is, kikkel az erdélyiek szintén tárgyalásokat folytattak. Bort a lakomához a biztosok rendeltek. A pompás erdélyi borok föloldották a tatárok nyelvét, ugyancsak kötötték az atyafiságot a magyarokkal: miért harcolnának a tatárok a magyarok ellen, mikor rokonok s mindketten a scythák nemzetségből származnak! — mondogták.²⁾

Mária Krisztierna és a cs. biztosok e második nevezetes diplomáciai alkudozása arra irányult, hogy a tatár kánt a töröktől el — szövetségükbe vonják s béke közvetítőül használják fel a fényes portánál. Már Zsigmond megindította az alkudozást Ghazi Girai kánnal; az ő küldötte Bernádfly János épen útban volt Krimből hazafelé. A biztosok most Tergovistében folytatták a tárgyalásokat az oda jött tatár követtel Hasszán Cselebigel s maguk részéről Pozsonyi Jánost, Mihály vajdától Ráczy Györgyöt jelölték ki, a kik az agával Krimbe menjenek. El is indították a követeket ajándékkal, a kellő útasítással³⁾ s áradozó levelekkel »istentől adatott igaz fejedelmi nemzetségből Tatárországnak fejedelme és császára« számára. Tudatják, hogy »az felséges és hatalmas római császár, a ki az egész világon való kereszténységnek fejedelme, az előbbi erdélyi fejedelmet, Báthori Zsigmondot országából kihívatta, s az Fejér tenger mellett Olaszország felé (!) más *jobb és nagyobb* országot adott neki, ő helyette pedig az öcsét Maximilián herceget, a ki atyjával és anyjával egy vele, bocsátotta Erdélybe az *királyságra*, ki az hispániai királynak is húga gyermeke.« Értvén pedig a kánnak leveléből, melyet köveitől küldött s Báthori Zsigmondnak szánt, »a kereszténységhez való jó kedvét, jó akaratját, hogy az békeség dolgában jó szerző lenne és kész volna törekedni a hatalmas császárnál« (t. i. a szultánnál): biztosítják, hogy »Maximilián király a római császárral egyetemben azon szövetséget, atyafiságot és barátságot akarja mindenképen követni és viselni a kánnal, melyet Zsigmond köve-

¹⁾ Károlyi Árpád közli a vajda s bojárjai esküjét s a meghódolás egyéb okmányait a Tört. Tár 1879. évf. 48. stb. l.

²⁾ Szilágyi: O.-gy. Eml. IV. k. 44. l.

³⁾ Közölte Károlyi Árpád: Tört. Tár 1879. évf. 55. l.

tett volt, úgy hogy a mikor szükség leszén és őt (a kánt) megtalálják, minden segítséggel legyen nekik szükségekben és ismét ha ő a római császárt és az erdélyi *királt* szükségében megtalálja, űk is mind pénzzel és minden népével megsegítik őt és ezután immár a vele való szövetséghez, atyafiúsághoz és kötelességhez tartják magokat.« Legközelebbi céljuk az volt, hogy a tatárokat a törökhöz csatlakozástól s a támadástól visszatartsák. Ki is fejezik levelükben, hogy a szövetségnek azzal tehetne legközelebb eleget a kán, »ha országából ki nem mozdúlna.« Kérik, hogy a végleges szövetség megkötése végett »küldje ki fő emberét az erdélyi királyhoz és Mihály vajdához, a ki által üzenje meg, mi legyen kívánsága, abból meg nem fogyatkozik.« Ők is »mind az római császár s mind az erdélyi király képébe esküsznek az mindenható istenre, ki az mennyet és földet teremtetten: a szövetséget, atyafiúságot és egységet készek lesznek megtartani.«¹⁾

A biztosok ajándékot is küldtek a tatár kánnak, tudták, hogy azzal lehet leginkább hozzá férközni! pedig pénzük nem volt, Brassóba kellett rá kölcsön venni tíz ezer aranyat. A szövetség megkötésére azonban nem maradt elég idejük: hamarabb lejárt erdélyi kormányzásuk ideje, mintsem befejezhetnék volna a különben nagyon is kétes értékű tatár szövetséget.

E nagyobb szabású külügyi tárgyalások mellett nem kevésbé vették igénybe belügyi kérdések is a fejedelemtől és a biztosok gondoskodását. Mária Krisztierna mihelyt megérkezett Fejérvárra, nevében a biztosok mindjárt hadfölkéltést rendeltek Szász-Sebesre s országgyűlést hirdettek május 21-ére Fejérvárra. Gondot adott az ország közigazgatási, törvénykezési, és pénzügyi viszonyainak rendezése, főképp a katonaság zsoldhátralékainak törlesztése. Bár mindez az országgyűlés elé tartozott volna, a biztosok rendszerint önhatalmúlag intézkedtek, a mit bizony nem a legjobb szemmel néztek az erdélyiek.

Dolgot adtak Mária Krisztiernának a nagy-váradia. A várórség ott rég óta fizetetlen volt, több mint 23,000 forint zsold hátralékkal tartoztak nekik. A katonák zúgtak s ki kellett őket elégíteni, nehogy ez a legfontosabb végvára Erdélynek a szükséges védelem nélkül maradjon. De míg a várban lecsendesítették az őrseget, addig a városban ütöttek ki zavarok a jezsuiták miatt. Ezek még Zsigmond alatt egy kápolnát építettek bent a városban, a miben a váradia jogaik és kiváltságaik megsértését látták. Protestáltak is tüstént ellene s kértek jogorvoslatot Zsigmondtól, követségbe küldvén hozzá Szabó Györgyöt a város bíróját, Dara-

¹⁾ A biztosok két magyar levele a tatár kánhoz, datum nélkül; (az egyik jun. 10-én kelletett Tergovistében, a másik is az idő tájt) egykorú másolatban megvannak a bécsi államlevéltárban (Levelek: XVIII. és XIX.)

bos György és Deák György városi tanácsost. De Zsigmond a követeket méltatlankodva fogadta s elzáratta Gyula-Fejérvárt a »kender-vár«-ba, csupán az ország rendei közbevetésére bocsátotta őket szabadon. Mégsem szabadúlhattak bántatlanul: a város kapuja alatt ismeretlen tettesek rájuk rohantak s úgy összeverték őket, hogy Darabos az öreg városi tanácsos sebeiben otthon meghalt.¹⁾ Szamosközy szerint Zsigmond maga húzatta le a követeket s megszégyenítésül három-három botütést méretett reájok.²⁾

Annál nagyobb lőn most a váradiak elkeseredése. Alig hogy Zsigmond Erdélyből kiment, újabb súrlódások keletkeztek. Fel szólították a jezsuitákat, hogy költözzenek vissza Váradról Szőlösre. De ezek gúnynyal feleltek. Az utolsó szikra, mely a viszályt lánggra lobbantotta egy gúnyírat volt, melyet titkon a kálvinisták szószékére függesztettek, a mit ezek a jezsuitáknak tulajdonítottak. »Ti Luther Mártonnak ispáni és kölkei — így szól e gúnyírat — mit irigykedtek mi reánk, ha nem félünk ti tőletek. . . . Talán azt tudjátok, hogy megijesztetek? Nem hogy kimennénk, de beljebb akarnánk csúszni. . . . Üljetek veszteg, mert nem ijesztetek meg minket!« stb. S fenyegetőznek, hogy úgy találnak járni, vagy még rosszabbul, mint Fejérvárt.³⁾ — Ez elvetette a szelet, hogy vihart arassanak. A felizgatott nép megtámadta s a városból kiűzte a jezsuitákat, a kápolnát pedig lerombolták. A jezsuiták a fejedelemtőlhoz folyamodtak védelemért, a ki érdekökben Váradra küldötte Náprági püspököt a kancellárt, Keresztúry Kristófot és Toldi Istvánt, azzal a parancssal, hogy csilapítsák le a váradiakat s hozzák rendbe a dolgot. Egyszersmind méltatlankodó levelet írt a váradiaknak, melyben a jezsuitákat pártogásába veszi s kikel a polgárság — főkép a református pap Derecskei Ambrús ellen, kit izgatással vádol.

A váradiak a kellő tisztelettel, sőt ünnepélyesen fogadták a fejedelemtől küldötteit s tüstént tanácskozássra gyűltek össze, hogy mit feleljenek a fejedelemtőlhoz levelére. Válaszukban hivatkoznak a megyesi országgyűlés végzéseire, a mely szerint nem engedtetett meg, hogy Váradon a jezsuiták letelepedhessenek, hivatkoznak a fejérvári országgyűlés határozatára, a mely három év előtt is megújítatott, hogy Fejérváron, Kolozsváron és Monostoron kívül jezsuiták nem lakhatnak. Elmondják a mostani viszály keletkezését, hogy ők megintették a jezsuitákat, hagynák el a várost, a hol lakniok semmi joguk nincs; de ezek gúnynyal s egy gyalázó írat kifüggesztésével feleltek: a mire a polgárság megsértett szabadságuk védelmére kelve üzte ki őket. »Ha szabad

¹⁾ Miles: Siebenbürgische Würgengel 175. l.

²⁾ Tört. Maradv. III. k. 81. stb. l.

³⁾ A gúnyírat a bécsi titkos ltrból: Levelek: XVII.

volt a református papokat Gyaluból, Zilahról, Borberekről és Déváról erőszakkal kitiltani, mennyivel inkább szabad volt nekik védelmére kelnők jogaiknak, melyet a rendek nyilvános határozata, a fejedelem saját aláírása és esküje szentesített. «Kérik azért a fejedelemasszonyt, hagyja meg nekik régi szabadságukat, hogy annál inkább szolgálhassanak a kereszténység közös ellenségével szemben. A követek ezzel a válaszzsal tértek vissza Fejérvárra s Mária Krisztierna is jónak látta a dolgot abban hagyni.¹⁾

A váradiak ügye később, Zsigmond visszatértével, fenfor-gott a tordai országgyűlés előtt is; a visszafogadási feltételek között ez volt a 9-ik pont: »Az váradi atyáinkfiai, ha mit felséged távollétében cselekedtenek, abból felséged őket meg ne bántsa, sőt teljes életében letött dolog légyen és abban az állapotban, melyben mostan vadnak, felséged kegyelmesen megtartsa.«

*

Mária Krisztierna a trónon is inkább szelid s gyöngéd nő maradt, mintsem uralkodó lett volna. A nagyobb fontosságú államügyek vezetésébe kevésbé folyt be, bár mindent ő maga is aláírt; de annál több ideje maradt arra, hogy a hozzá folya-módók, özvegyek, árvák kéréseit, panaszait meghalgassa, szükségei-
ket s szenvedéseiket enyhítse. Senkit sem bocsátott el magától vigasz nélkül, mindenkinek jogos kívánsága védelmezőt talált benne; a hol kegyadományokról volt szó: a bőkezűség, — a hol terhek enyhítéséről: az engedékenysé-g volt jelszava. Így engedi el könyörgésére váradi Gellért Jánosné-nak bor-dézmáját, »maga és apró árváinak táplálására, megtekintvén özvegyi állapotját.«²⁾ Hogy minő részvétellel tudott lenni alattvalói iránt, mutatja ama szép vigasztaló levele, melyet a szász királybíróhoz Sűveg (Huet) Alberthez írt, midőn ez kis fia halálát gyászolta. Ő is tudja mi az a keserv, mi az a gyász, — írja — ő, a ki szintén nem rég vesztette el legkedvesebb testvérét, a lengyel királynét.³⁾ A fejedelemnőt jó szíve, a trónon is nemes egyszerűsége s egyéniségének más jeles tulajdonai népszerűvé tették s az erdélyiek szeretetét és tisztele-tét biztosították számára; jólehet az ideiglenes kormányzás, a biztosok uralma, épen nem örvendett népszerűségnek. — S hogy a fejedelemnő személye még is mily népszerű volt, tanúsítják kimenetele után, még Mihály vajda idejéből is az akkori cs. biztosok jelentései; főkép saját birtokainak jobbágysai nem tudták felejtetni, így Monor lakosairól írják (a mely falu a fejedelemasszony bir-

¹⁾ Baronyai Deesi János históriája (Mon. Hung. Hist. XXVII.) 319—323. l.

²⁾ Deák Farkas: Magyar hölgyek levelei 110. l.

³⁾ Schaser után Reissenberger id. m. 32. l.

toka volt), hogy egyre csak az ő régi úrnőjük a »német királyné« után sóhajtoznak vissza¹⁾! Némi szájhangomány maig is él Erdélyben Mária Krisztiernáról, a »szűz fejedelemné«-ről.

Báthori Zsigmond hitvestársa nagyon drágán vásárolta meg e népszerűséget. Reá nézve mindenkép csak siralom völgye volt Erdély, a honnan megszabadúlania egyenlő volt a megváltás gondolatával, — s ez a gondolat nem hagyta őt el egy perczre sem, ez a vágy kísérte őt kővári magányából a fejérvári palota fényes csarnokaiba is: csak vissza-vissza ősei hazájába! ez a sóhaj lebegett ajakán szünetlenül. Ezzel vesz búcsút Kővártól, midőn a császárnak s édes anyjának ír, hogy gondoskodjanak kimenetele felől, — ezzel kezdi a fővárosban új életét.

Rudolf máj. 4-én válaszolt a fejedelemasszony ápril. 19-iki levelére: biztatja, hogy Miksa főherczeg rövid időn be fog menni Erdélybe, csak addig legyen türelemmel, az alatt ő, a császár, Mária főherczegnővel egyetértve megteszi a szükséges rendeleteket, hogy biztonságban és illendőképén kikísértessék Erdélyből.²⁾ A császár most csakugyan komolyan kezdett gondolni Mária Krisztierna Erdélyből haza jövetelével s e végett élénk levélváltást folytatott a gráci főherczegnővel. Ápril. 27-én tudatja Erdély átvételét s küldi a commissariusok jelentését; május 4-én értesíti, hogy leányát Miksa bemenetele után illendő kísérettel haza fogja vezetetni; május 25-én tudósítja az előkészületek felől.³⁾

Az özvegy főherczegnő pedig a mennyire örül, hogy leánya hazamenetele a megvalósulás felé közelget, ép annyira aggódik, nehogy nagy anyagi kárával történjék az leányának. Kéri is a császárt (máj. 8-án), hogy necsak biztos és illendő kíséretéről gondoskodják leánya számára, hanem vagyonáról is, t. i. hogy nászajándékait megkapja s házassági birtokai biztosításának, nehogy ezek hiányában jövőre szükségét szenvedjen, vagy pedig testvérének Ferdinándnak terhére válják;⁴⁾ mert többé nem élhet úgy, mint egy gyermek, olyan házat kell tartania, mint férjes fejedelemnőhöz illik; meg van győződve, hogy a császár e tekintetben is gondoskodni fog leányáról, »mert épen ő érte és a kereszténység szolgálatában állott ki annyit.«⁵⁾

Mária Krisztierna ezalatt aggodalommal szemlélte a napok és hetek múlását, mert Miksa jöveteléről semmi biztos hír nem

¹⁾ L. 1600. febr. 26. 27-éről stb. a cs. biztosok jelentését (bécsi titkos ltr.) Mihály havasalföldi vajda Erdélyben cz. m. 119. l.

²⁾ Rudolf Mária Krisztiernának, Prága 1598. máj. 4. (a bécsi állam-ltb. Hung.) Levelek: XIV.

³⁾ Mária válaszaiban Rudolffhoz.

⁴⁾ Mária Rudolffnak, Grác, 1598. máj. 8. (Levelek: XV.)

⁵⁾ Mária Rudolffnak, Grác, 1598. máj. 12. (Levelek: XVI.)

érkezett. Május végén már türelmetlenkedni kezd s máj. 26-án futárt küld a császárhoz, hogy hazamenetelét sürgesse; anyjának is ír, kérvén közbenjárását. Panaszkodik, hogy Miksa nagyon soká késik, a nyár hamar elmúlik s ő kevés hasznára van ott benn ő felségének. Mária leánya kérésére nem késik jun. 6-án szót emelni a császárnál, kéri azt is figyelembe venni, hogy »az út hosszú és veszélyes, főképp asszony személynek.«¹⁾

Május elmúlt, el június első fele is, a nélkül, hogy valami történt volna. Jun. 15-én a biztosok futárt küldöttek Prágába, hogy jelentsék Mihály vajda meghódolását. A fejedelelnő felhasználja ez alkalmat is, hogy sürgesse Miksa bejövetelét s az ő haza kísértetését, annál is inkább, mert egy török fogságból menekült háborús hírekkel érkezett Erdélybe, hogy a török nagy előkészületeket tesz, két serege van együtt, melyet két felé akar osztani, egyiket hogy Magyarországra indítsa »Csitaresi« (Szatartcsi) Mehmet basa vezérlete alatt, a másikat Havasalföld felé »Amhat« (Ahmet) basával élén.²⁾

Miksa Erdélybe menetelét azonban csak halogatták napról-napra. Nem volt pénz, s ő kellő készület nélkül nem akarta Erdély határát átlépni. Augusztusig elhúzódott, mígnem jött a hír, hogy végre megindult Miksa főherczeg, felöltvén a magyar ruhát is Erdélybe jövetelére. A fejedelelnő most vágyai megvalósulásának küszöbén állott. Sietve tette meg az úti készületeket. Gróf Thurn régóta alkudozott a biztosokkal, hogy mennyi útiköltségeket adjanak a főherczegnőnek, végre 8000 aranyban alkudtak meg, melyet aug. 18-án ki is fizettek. A fejedelelnő elbúcsúzva a rendektől, még az nap (augusztus 18-án) elindult Fejérvárról, gróf Thurn, Keresztúry Kristóf, Náprági püspök és mások kíséretében. Kolozsvárt állapotott meg. Innen Kővárba akart menni, hogy a jól ismert regényes vidéken tíz napot töltsön, magát kipihenje s úgy vegyen örökre búcsút Erdélytől. De a végzet könyvében más-kép volt beírva.

*

Báthori Zsigmond keresztelte Mária Krisztierna tervét. Zsigmondot midőn Erdélyből »kibolondoskodott« kevés részvét kísérte új hazájába honfitársai részéről, a cs. biztosok meg épen (Weiss szász krónikás szerint) e gúnyverset csinálták rá:

Heut ist der vierte April,
Mann schiekt den Narren wohin man will.³⁾

¹⁾ Mária Rudolfnak, Grác, 1598. jun. 6. (Carillo 138. l.)

²⁾ Mária Krisztierna Rudolfnak, Gyulafejérvár, 1598. jun. 15. (Carillo 139. l.)

³⁾ Weys M.: Liber Annalium (Tauschenfels: D. Fundgruben 150. l.)

A főherczegek Miksa és Mátyás ellenben nagy örömmel és kitüntetésekkel fogadták; nekiklett volna is min örülniök, ha a silány herczegségek árán Erdélyt megszerezhették volna, ami fő czéljuk volt. Mert nem hiába kiált fel az egykorú krónikás: »igen vakok az emberek, nem látják, hol tapogat a halász és miért süvölt a madarász!«¹⁾

De Zsigmond alig pihent meg Opuliában, már is rá únt. Csak ott tudta meg, ott érezte, mit veszített Erdélyben. Hamar belátta, hogy cseberből vederbe jutott, vagy mint az egykorú író mondja, hogy: subán gubát cseréle.²⁾ Gondtalan, csöndes, nyugodt élet után áhítozott, fáradt kedélyének keresett a messze távolban orvoslát. A helyett, hogy megtalálta volna, a mit keresett, elvesztette azt is, a miben addig dúskálhatott. A fejedelmi fény, pompa, kényelem, a fényes udvartartás, a kegyenczek és udvaroncok serege, olasz bohóczai, a megszokott környezet, mind mind kiányzottak neki. A fejedelmi palotát nem pótolhatta az opuliai szegényes hercegi lak, a melynél Fejérvárt még az udvari istálók is különbek voltak; a megszokott fejedelmi udvarhoz képest mi volt az ottani környezet, a mely állott egy-két hívéből, a kik oda elkisérték, néhány inasból, apródjaiból s a melléje rendelt díszőrségből; az erdélyi gazdag kincstárhoz képest koldús alamizsna volt az új herczegségek jövedelme (úgy hogy az erdélyiek *Opuliát* szegénységeért gúnyból *Inopia*-nak nevezték el); s mi pótolhatta volna mind e mellett magát az elhagyott szép országot, melynek két széke nagyobb volt, mint e két herczegség együtt véve. Mi kellett egyéb mindezekhez, mint hogy a császár a szerződésben kikötött ígéretek s teljesítse. Az áprilishan esedékessé vált segélyösszeget még a nyár folytában sem kaphatta meg. Zsigmondnak így nem sok kellett, hogy egyet fordítson sorsán s Erdélyben teremjen.

Zsigmond Opuliából is figyelemmel kísérte az erdélyi viszonyokat, érintkezésben állott Bocskaival és Náprágival a kancellárral; Opulia és Görgény között (a hol Bocskay ez idő szerint tartózkodott) fenn volt az összeköttetés tartva. Jól volt értesülve az ex-fejedelem, hogy a cs. biztosok uralma nagyon ingatag alapon áll Erdélyben s hogy Miksa halogatja bemenetelét. Síme egyszer csak felkerekedett s Opuliából Erdélyben temett. Kiment vadászni egész udvarával s egy alkalmas perczben megsarkantyúzva lovát eltűnt kísérői szemei elől. Mindössze tervébe beavartott egyik híve Macsédy Benő s egy lovásza kísérte. A közeli legyel határt s Krakót elérvén, álruhát öltött s úgy járt-kelt ott »egy bárány bőrrel bélelt zöld hitván mentében, magyar módon

¹⁾ Sepsí Laczkó Máté krónikája (Erd. Tört. Adatok III. k. 39. l.)

²⁾ U. o. 35. l.

csináltban. Krakóban mikor az király misére ment, bekísérte az templomba, senki eszében nem vötte, hogy Zsigmond légyen.«¹⁾

Krakóból a Szepességen át folytatta útját gyors menetben, lóháton, Erdély felé. Magyar földön is álruhában, mint Macsédy inasa utazott.

Somlyóról Macsédyt előre küldé s néhány óra múlva ő maga is követte. Augusztus 20-án este tíz-tizenegy óra tájon érkezett Kolozsvárra »egy igen kis hitván mentében, mordály puská a hóna alatt, egy igen hitván fekete száras csizma, reá szegezett sarkantyúval a lábán, egy igen hitván kalap az fejében, negyed magával.«²⁾ Az éjjeli vándor egyenesen a város bírájához Katonay Mihályhoz állított be, a ki meghitt embere volt s a kit Macsédy által előre értesített jöveteléről. Megvacsorált nála s azután a hirtelen összehívott városi tanácsba ment, melyet sikerült ügyének megnyernie, majd Náprágit a kancellárt kereste föl szállásán s vele egész éjjel leveleket írogattak legmegbízhatóbb híveinek.

Harmadnapra szágúldott utána Kolozsvárra Sarmasági Zsigmond, a kit Opuliából Prágába küldött volt az esedékes évi járulékért. Sarmasági kapott is nagy későre 20,000 arany forintot, de mikor azzal Opuliába ment volna, hallja, hogy Zsigmond Erdélybe viasszazökött, ő is utána nyargal tehát, útszéli vendéglőkben tölti az éjeke, eltítkolja ki-létét s végre szerencsésen megérkezik a pénzzel Kolozsvárra s átadja Zsigmondnak.³⁾

*

Igy tehát egy városban volt ismét fejedelem és fejedelemnő, a nélkül, hogy Mária Krisztierna Zsigmond visszajövetelét sejtette volna. Annál meglepőbb volt rá nézve másnap reggel a hír s a viszontlátás. Egy oly megkapó jelenet játszódott le másnap Kolozsvárt a fejedelem és fejedelemnő találkozásában, a mely ritkítja párját. A kapkodó, »holdköros«⁴⁾ fejedelem, a ki midőn négy hónap előtt Erdélyből kiment, nejétől még csak el sem búcsúzott, most maga esdekel eltaszított neje előtt, hogy fogadja őt vissza, mint szerető férjét. Mintha csak megváltozott volna lélekben és testben; azt is sejtették mind egykorú, mind későbbi írók. Pedig minden jel arra mutat, hogy a nejével kibékülés, neje kegyének vadászata nem volt egyéb, mint kiszámított fogás, melylyel kalandos vállalatának sikerét biztosítani akarta, mint egy jól

¹⁾ Szamosközy IV. k. 80. l. (Mon. II. II. Script. XXX.)

²⁾ Szamosközy IV. 81. l.

³⁾ Weyss krónikája m. f. 151. l.

⁴⁾ Kulcsár-féle krónika 87. l.

kieszelt sakkhúzás, az erdélyiekkel, a császárral s első sorban a biztosokkal szemben. Jól számított, hogy ha Mária Krisztiernát maga részére nyeri, meg van nyerve Erdély, le vannak fegyverezve a biztosok s kiengesztelődik a császár is.

Az érdekes találkozás legmegbízhatóbb leírását Thurn gróf levelében találjuk, melylyel ő Mária főhercegnőt tudósította Zsigmond visszatéréséről s a fejedelemnővel kibéküléséről. A bécsi hadi levéltárban őrzött ez eddig felhasználatlan jelentés így írja le a kolozsvári találkozást:

Zsigmond fejedelem aug. 20-án éjjeli 11 órakor a fejedelelnő és környezete híre és tudta nélkül Kolozsvárra érkezett. Midőn másnap (aug. 21-én, a mikorra épen a Kővárra indulás ki volt tűzve) a fejedelelnő kora hajnalban misére ment volna a jezsuiták templomába, melynek még ajtajai nyitva sem voltak, hozzá jön a városi bíró s a kis bíró (Gellényi Imre), mint a fejedelem küldöttei, hogy üdvözlőnek nevében a fejedelelnőt, mint szerelmetes hitvestársát (tanquam conjugem amantissimam), adnák tudtára visszajövetelét, s hogy nagyon vágyakoznék vele összejönni, őt látni és üdvözlőni. Elképzelhető a szegény nő meglepetése, a mint a kancellár tolmácsolása útján e váratlan híreket értette. Hirtelenében azt sem tudta mit válaszoljon. Mentegetőzött, hogy a templomba indult, különben üdvözetét küldte a fejedelemlennek, izenvén, hogy nem sokára választ adand kérésére, de előbb misét hallgat. El is küldte aztán Zsigmondhoz gróf Thurnt, hogy köszöntse nevében, kérdezősködjék egészsége felől, mentegetőzzék a miért tüstént nem fogadhatta s tudassa, hogy mise után jó szívvel látja. A fejedelemasszony ezzel a templomba ment, s ott annyira elérzékenyült, hogy könnyeit nem tudta viszatartani, sirt keservesen.

Gróf Thurn küldetésével még nem ért véget a parlamentírozás. »A fejedelem sem volt türelmes«, az imádkozó fejedelemlnő elibe küldötte azokat, a kiket előbb, hogy kérjenek kihallgatást. A két küldött épen a templomból kijövet találkozott a fejedelemlnővel. Haza érvén a fenséges asszony, másodszor is küldé Thurn grófot Zsigmondhoz, hogy jelentse a templomból haza érkezését s hogy »minden szabadságában és hatalmában áll ő fenségének.« Thurn gróf szóba hozta Zsigmond előtt, nem volna-e tanácsosabb, hogy a fejedelemlnő keresse fel őt, ne pedig ő fejedelemlnőt; de Zsigmond azt nem akarta. Majd a felett kezdett alkudozást Thurn, hogy a látogatást titokban, sikátorokon keresztül (per viculos) tegye meg a fejedelemlnőnél; de Zsigmond épen ellenkezőleg, nyilvánosan, mindenki szemeláttára, a legelénkebb utczákon keresztül (per plateas) akarta a fejedelemlnőt felkeresni. A mint tette is.

Thurn gróf visszatérvén úrnőjéhez, csakhamar megérkezett

Báthori Zsigmond is, a bíró és Gellényi Imre kíséretében. A fejedelem díszesen öltözve, oldalán karddal, vállán puskával jelent meg a sokat szenvedett nő előtt, a ki az ajtóig eléje ment, hogy fogadja. Körülötte voltak gróf Thurn, Keresztúry és többen. Zsigmond szívélyesen üdvözölte őt, mint szeretett feleségét, elbeszélte visszatérésének okait, a melyek között legfőbb volt, hogy a császár a szerződést nem teljesítette, s ő (Zsigmond) remélte, hogy itthon ő kedveltsége, a fejedelemnő, mint szeretett hitvestársa, azzal a szeretetteljes ragaszkodással fogja őt fogadni, mint a milyennel ő hazatért. Hasonló hangon felelt mindezekre a fejedelemnő is, gratulálván neki szerencsés visszatéréséhez s sajnálatát fejezvé ki, hogy a szerződés nem teljesített. Ezután más tárgyra vitték át a beszélgetést, s oly szívélyesen társalogtak, hogy Thurn grófnak, a fejedelemnő hűséges gyámnokának, a megható jelenet láttára örömeiben könny tőlúlt a szemébe, hallván a beszélgetést, a mely a fejedelemnek annyi jóindulatáról és szeretetéről tanúskodott úrnője iránt.

E nyilvános beszélgetés és kibékülés után egymagukban a belső terembe visszavonultak. Zsigmond itt szeretete zálogául egy 18000 arany értékű nyakékkal ajándékozta meg a fejedelemnőt, a ki most boldognak és megelégedettnak látszott, letette gyászruháját is; mindenki azt hihette, hogy új élet kezdődött közöttük. »A szegény asszony annyi szenvedés teljes év után ekkor élte házasságának első boldog napjait« — mondja Szilágyi; — de hogy ez sem lehetett igazi boldogság, láthatjuk a leginkább beavatott gróf Thurn szavaiból: úgy éltek együtt, mint testvér a testvérral (tanquam frater cum sorore.) De Zsigmond most — úgy látszott — erősen ragaszkodik nejéhez, vonzalma iránta »óráról órára, napról napra« növekedett, együtt étkeztek s a szeretet gyöngéd jeleivel halmozta el nejét; kérte, hogy ezután együtt uralkodjanak, hogy visszavihesse őt Fejérvárra, mint úrnőjét és fejedelemnőt, mert ő vele kíván élni, mint fivér a nővérével.¹⁾

*

A kolozsvári viszontlátás és kibékülés előkészítette Zsigmondnak a fejedelemség visszanyerését. A kolozsvári piacon beszédet tartott a néphez, melyet az lelkesedéssel fogadott. A város meghódolt, a tanács tüstént küldött két követet (Hosszú Jánost és Seres Istvánt) Fejérvárra a biztosokhoz, hogy megjelentsék Zsigmond visszatérését, s hogy »asszonyukkal ő felségével együtt parancsolnak.« A biztosok nagy zavarba jöttek e hír hal-

¹⁾ Gróf Thurn Zsigmond levele Mária főhűgőhöz, Kolozsvárról 1598. aug. 23. (a bécsi hadi ltr. registr. 71. cs.) kiadatlan.

latára s rosztalván, hogy Kolozsvárra befogadták, azt izenék viszsza: »melléje ne álljanak, mert ha úgy jött, mint római császár sógora és atyafia, visitálni, jó, de ha mint fejedelem parancsolni, semmiben szavát ne fogadják, Mária Krisztiának is szavát ne fogadják, hanem mindenben ellene álljanak.«¹⁾ Az sem tántorította meg őket, midőn (aug. 23.) a hozzájuk intézett fejedelmi levélen Zsigmond aláírása mellett ott látták Mária Krisztiánát is, a ki ez idő tájt a fejedelem minden levelét aláírta. De a biztosok keveset tehettek. Hiába írtak a tanácsurakhoz, szászokhoz, székelyekhez, hogy ne hagyják magukat elcsábítani, hiába Kolozsvárra, hasztalan Mihály vajdának, hogy hadaival segítségükre siessen. Az ő csillaguk letűnt. Pár nap múlva Zsigmond foglyai voltak. Hiába kerekedett fel Melith Pál is a fejedelemasszony kíséretére rendelt 300 emberével, azt híván, hogy úrnője veszélyben forog: a belváros kapuit zárva találta s midőn a külváros felgyújtásával fenyegetőzött, a bíró maga ment hozzá, hogy felvilágosítsa s a fejedelelnő maga is nyilatkozván, hogy nincs szüksége segítségükre, kénytelen volt belenyugodni. — A mi Zsigmond visszafogadását végleg eldöntötte, az a szász-sebesi tábor meggyerése volt. Ezt maga Bocskai vette kezébe, s ez neki gyorsan és jól sikerült. Tüstént tábori országgyűlést tartottak. Kérdésére: no hát meg-hozzuk-e az előbbi kegyelmes urunkat? a köznemesség, a katonaság s utána az összes rendek egyhangúlag kiálták: meghezük! ²⁾ Aug. 23-án az egész tábor megindult a fejedelem elibe. Keresztmezején állapodtak meg, Torda alatt, a hova az országgyűlést áttették. Másnap (aug. 24.) a biztosokat is elindították oda őrizet alatt Fejérvárról, a kik a templom ajtajából protestáltak az erőszak ellen. Tordán még szigorúbb fogság várt rájuk. Aug. 25-én a tanácsurak Kolozsvárra mentek, hova a fejedelem és fejedelelnő közös meghívója (aug. 22-éről) tanácskozássra szólította őket. Itt megegyezvén, a fejedelmi pár aug. 28-án reggeli nyolcz órakor elindult Tordára, egy szekérben ülven egymás mellett, előttök ül vala az »olasz gróf« (Thurn, olaszosan »Della Torre«) és Kornis Gáspár, a sergek főkapitánya.³⁾ Így vonultak be Tordára, az ország rendjeinek, a tábori népnek és a összesereglett lakosságnak nagy lelkesedése közepett.

Gróf Thurn ebéd után meglátogatta az erős őrizet alatt lévő biztosokat, arca diadalérzettől sugárzott. A fejedelemasszony is elküldé hozzájuk egyik udvarnokát, a ki által audientíát ajánlott fel nekik, hogy ha kívánnák s valami beszélni valójuk

¹⁾ Szamosközy IV. k. 82. l.

²⁾ A szász-sebesi tábori országgyűlés határozatai, Szilágyi: Erd. O.-gy. Eml. IV. 190 l.

³⁾ Szamosközy IV. k. 82. l.

volna vele. Szuhay és Istvánffy siettek megragadni az alkalmat és egy sereg fegyveres kíséret között átmentek a fejedelemszékhez. Csodálkozásukra derült arczczal, vidám hangulatban találták őt s a min még inkább csodálkoztak: férjét erősen védte s mentette. A biztosok meg volt lepetve s bátorságot vettek megkérdezni — hogy a császárnak s az özvegy főherczegnőnek híven és az igazságnak megfelelően referálhassanak, — valjon valódi házassági viszony fűzi-e most őket egybe, nemcsak félelemből, avagy rábeszélés következtében mutatja-e ezt a hirtelen támadt szerelmet? A fejedelemszék kitérőleg, de azt felelte, hogy férjével nagyon meg van elégedve s korántsem félelemből ragaszkodik hozzá, csak attól az egytől fél, nem fogja-e édes anyja s a császár félremagyarázni. Erre egymagában, senkitől sem kísérve, férje szobájába ment, a biztosoknak másfelé mutatván utat az oda belépésre. — A fejedelem egész más hangon, nem oly szelíden beszélt velük, mint neje. Szemrehányásokat tett, vádolta a császárt, hogy ígéretét nem tartotta meg s fenyegetőzött, hogy idegenekkel kénytelen szövetkezni, ha ellene valamit támasztanak, különben ohajtáná, hogy híve maradhatna a császárnak.¹⁾

Másnap, aug. 29-én, ért véget az országgyűlés Tordán. Zsigmond elé visszafogadási feltételeket szabtak, a melyekre ő meg kellett esküdjék az unitáriusok templomában, hol az országgyűlést tartották. A biztosok csak azt fájlalták, hogy neje oda is követte őt s az eskü letételénél mellette volt. Ez megtörténvén a fejedelmi pár kocsiba ült s Fejérvárra ment. Egy napra rá a biztosokat is visszavitték oda, hét fegyveres katona kíséretében. Zsigmond az ő letartóztatásukkal biztosítani akarta magát, hogy visszakapja kincseit és Opuliából utána indúlt, de útközben feltartóztatott apródjait (a kiket a biztosok: útálatos ifjainak, »fédissimi sui pueri«-nek neveznek!). Célját elérte: Miksa főhg Szathmárra indíttatta azokat kicserélés végett, mire Zsigmond is útnak ereszté sept. 23-án, megajándékozva, a biztosokat. Nejének megnyerését elég kezességnek hitte, hogy a császárnak s Miksa főherczegnek meg legyen kötve a keze vele szemben; s hogy a pápánál se léphessenek fel váddal ellene, magát Thurn grófot indítá követtségbe Rómába.

Igy szerezte be magát Zsigmond újra Erdély fejedelemségébe. De uralkodása most valóságos pünkösdi királyság volt. Mária Krisztiánának is mihamar ki kellett ábrándúlnia s be kellett látnia, hogy az a képzelt boldogság, melybe oly könnyen beleringatta magát, nem egyéb, mint gyorsan elmúló álom, futó ábránd. Ő ártatlan lelkének tiszta indulatával szerette férjét akkor is, midőn az száműzte magától; egy panaszhangot nem

¹⁾ A biztosok jelentése Zsigmond visszafogadásáról, Erd. O.-gy. Eml. IV. k. 220. l.

cíttett volna ellene akkor sem, midőn az legméltatlanabb volt vele szemben; tárt karokkal fogadta, mikor bújdosásából visszatért, feledve, hogy őt kimenetelekor egy isten hozzádra sem méltatta; s boldog volt pusztán a gondolatra, hogy férje ragaszkodik hozzá, szereti és vele kíván élni testvériesen. A mi csakhamar bekövetkezett, meggyőz arról, hogy Zsigmond játékot űzött nejének gyöngéd érzelmeiből, felhasználta azt érdekeinek és céljainak előmozdítására, szeretetet színlelt, hogy viszont-szeretetet ébreszsen; tetette a ragaszkodást, csak hogy visszatartsa nejét az Erdélyből kimeneteltől s általa emeltesse magát vissza Erdély trónjára. A lelketlen játék sikerült is; nejét megnyerve biztosítva volt számára a fejedelemség, a nélkül, hogy a császár felléphetett volna ellene; jólehet a hadi tanácsban így is ajánlották ellene a támadást. De ezzel aztán vége is volt mindennek. Nejére többé nem volt szüksége s nem sok idő telt belé, hogy ismét eltávolítá magától.

De becsnélkülivé vált előtte mihamar a fejedelemség is. A mi kapkodás, könnyelműség és léhaság mutatkozott eddig Zsigmondban, az most mind feltámadt, hogy egy olyan ténynyel tetézzé be erdélyi uralkodását, a melynek gyászos következményeit sírva emlegették évek múltával is az erdélyiek. Elhatározta, hogy újra lemond. Ez még hagyján; de a mód, a mikép azt keresztül vitte, következményeiben nagyon gyászossá lőn. Különösebb oka, mint eddig, most sem volt a lemondásra; az ok önmagában, jellemében rejlett. Az, hogy a török erőyes támadással lépett fel, hogy egy csapással elfoglalta Csanádot, Fellakot, Aradot s csaknem bevette Váradot és fenyegette Erdélyt: érlelhette, de nem lehetett oka elhatározásának. 1599 elején követeket küldött a császárhoz (Bocskait és Náprágit), kérve, hogy ha nem egyeznek bele, hogy Erdélyben uralkodjék, ő kész a vele kötött szerződéshez visszatérni, s kimenni Erdélyből, nejével együtt, csak gondoskodjék illendő ellátásukról, adjon évenként 100,000 frtot s rendeljen számukra tisztességes lakóhelyet. A császár hajlandó volt a régebbi prágai szerződés alapján alkudozni s április 6-án létrejött a megegyezés, mely szerint Zsigmond újra lemond Erdélyről s lakóhelyéül nejével Trebischt vagy Leutomischlt nyerendi a hozzájuk tartozó uradalommal, olyképen, hogy halála után neje és fiágón netaláni utódai örököljék. De mikorra e szerződést a követek megkötötték, akkor már nem Zsigmond volt Erdély fejedelme, hanem unokatestvére, Báthori Endre. Zsigmond ugyanis a Prágába küldött követekkel egy időben Lengyelországba is indított követet (Kabos István jezsuitát), hogy unokatestvérét, a vármiai püspököt, Erdélybe hívja. A bíbornok be is jött s Zsigmond a megyesi országgyűlésen (1599. márcz. 17-én) lemondott, de nem a császár, illetőleg Miksa főherczeg, hanem Endre javára, a ki márcz. 30-án le is tette a fejedelmi esküt. »Nagy dolog, hogy a *tündérségnek*

egyszer vége nem lehet!«¹⁾ méltán kiálthatott fel Süveg (Huet) Albert a szász királybíró e gyakori változásokra.

E kétszínű esztelenséggel tetézte be Zsigmond erdélyi uralmát, ezzel válaszolt a császárnak a megkötött szerződésre, a miért aztán annyi vér áztatta az erdélyi földet s annyi füst szállott fel Erdély egére. Most tűnt ki, mennyire igaz s szívből jövő volt az a nagy szeretet és ragaszkodás, melyet Zsigmond felév előtt játszani kezdett Mária Krisztiennával szemben. Nem hiába tartott olasz színészeket, eltanulta mesterségüket: azoknak is becsületükre vált volna eljátszani a színpadon, amit ő az élet színpadján eljátszott nevével szemben, Kolozsvártól Fejérvárig.

Mária Krisztierna most már ismét Kővárban éldegélt, a hova Zsigmond újra száműzte volt. A két Báthori Fejérvárra hívatta őt onnan. Meg is jelent ott a rokonok közt a boldogtalan nő, újra felöltött gyászruhájában. Zsigmond röviden előadta neki a történeteket, kijelentvén, hogy ezek után egymástól valóniok kell: Sorsodra bízlak most már, térj vissza hazádba, s ha az elmúlt évek folyamán valamivel megbántottalak volna, felejtse el azt! Így Zsigmond. De Endre nem tudott oly hidegen megválni a bájos hölgytől, a ki egyszeri látásra annyira megtetszett neki, hogy kész lett volna letenni a bibornok-ruhát, ha a fejedelelnő kezét nyerhette volna cserébe. A mellett politikának sem lett volna rossz, így békéltetni ki a császárt. De arról, hogy az új fejedelem nevévé legyen, Mária Krisztierna hallani sem akart. Hogy Endre komolyan kívánta volna e házasságot, mutatja az is, hogy a fejedelelnő hazatérése után sem adott fel a reménnyel s a fejedelelnő egyik hű emberének, Kakas Istvánnak, midőn ez visszatért Gráczból, nagyon melegen emlegette asszonyát s nyíltan mondogatta neki, hogy senkit mást nem óhajtana feleségül, csak Mária Krisztiennát.²⁾ Van jele, mintha a pápánál is tett volna lépéseket ez irányban.³⁾ Annyit világosan mond Szamosközy, hogy a bibornok-fejedelem erősen óhajtotta volna feleségeül. »Az cardinál iszonyúképen szerette Mária Christernát; elvötte volna . . . . Immár ki akart öltözni az papi ruhából, készen is voltak ruhái. Giczi Péter mondta volt a cardinálnak: ki tudja — úgymond — mit cselekedett Báthori Zsigmond az asszonynak? Mond néki cardinál: *megesküött* az én kezemen Zsigmond, hogy semmi afféle dolga nem volt véle; meg is hittem bizonyosan.«⁴⁾ De bármenynyire szeretete volna is Endre nőül venni, Zsigmond pedig — a

¹⁾ Weyss M. naplója id. h. 162. l.

²⁾ Kakas István levele Carlo Magnolhoz, 1599. nov. a bécsi hadi ltból. (L. Mihály vajda Erdélyben cz. m. 11. l. jegyz.)

³⁾ Szamosközy IV-ik 91. l.

⁴⁾ U o. 91. l.

mint látszik — hozzá adni: Mária Krisztierna vonakodásán minden számításuk megtörött. Így nem maradt más hátra, mint megegyezni a fejedelemnő erdélyi birtokai felett s őt sorsára bízva útnak bocsátani. A bíbornok-fejedelem a házassági szerződésben lekötött birtokaiért a főhercegnőnek (Fogaras váráért és a többiekért) szerződésileg évi 15,000 magyar forint haszonbér fizetésére kötelezte magát, az első félévi részletet 7500 frtot mindjárt ki is fizette.¹⁾

Ezzel a főhercegnő sietett megtenni úti készülleteit, hogy minél előbb búcsút mondhasson az országnak, a hol ifjúsága négy évét könyvek és keserv között kellett eltöltenie. Az új fejedelem szép fogattal ajándékozta meg a távozót, a ki azon indult útnak Fejérvárról jókora kísérettel. Tövisig elkísérte maga Endre is, — Zsigmond nem, ő ekkor Fogaras vidékén bolyongott; az ország határáig Tasnádig díszes nemesi banderium ment a főhercegnővel; innen az első királyi várig, Szathmárig, Bornemisza Boldizsár; Szathmártól Carillo és többen, köztük Kakas István s más hű emberei kísérték. Útját arra felé vette, a merre négy év előtt bejött: Kassától Felső-Magyarországon keresztül, a határszél mentén, majd a Vág völgyén lefelé. Ápril 26-án voltak Szathmáron, május 12-én Turóczon. Az utazást a nagy kíséret is késleltette. Nem kevesebb, mint 299 személyből állott az, 30 fedett és fedetlen és 34 teherszállító kocsival, 384 hámos és 32 hátas lóval. Csak a konyha személyzet 22 emberből állott, az asztalnál felszolgálók száma 35-öt tett. A határig az erdélyi kincstár fedezte az úti költséget, az azontúli költségek 13,713 frt 58 krral szerepelnek a gráci registratúrában.²⁾

Az az egy vígasza megvolt a főhercegnőnek, hogy Erdélyből általános részvét kísérte útjában; ő is viszonzta ezt Erdélyvel szemben, védelmezi útközben s később is.³⁾ Szamosközy e szép szavakkal búcsúztatja el őt: »Az ő lelke tiszta volt minden bűntől, még a rágalom sem mondhatott rá semmit, a mendemondáktól is tisztán maradt; a női erőt szinte felülmúló páratlan megnyugvással s lelki nagysággal tűrt minden igazságtalanságot, a mit bizony nem érdemelt, de mit a sors és mások könnyelműsége rá mért; nyugodtan és önmegadással szenvedett, vígaszt találván

¹⁾ A bérletszerződés ápril 8-áról s Mária Kr. nyugtája a 7500 frtról ápril 13-áról megvan a bécsi titk. ltban. Közölve Új M. Múzeum, 1855. évf. I. 513. l.

²⁾ Hurter id. m. III. k. 340 l.

³⁾ Carillo levele Zsigmondhoz, Szathmárról 1599. ápril 26. (Tör. Tár 1878. 976 l. köz. Szilágyi)

Endre levele Mária Krhoz 1599. okt. 3. (bécsi államltr.)

abban, hogy ártatlanságát e szerencsétlen házasságban megtartotta.¹⁾

*

Még haza sem ért Gráczbba Mária Krisztierna, midőn a szent széknél lépéseket tettek a házasság felbontására. Az útból előre sietett Carillot küldötték e végből Rómába. »A vád mit régi ura ellen emelt, erős volt: olyan életet folytatott, hogy annak szégyene még nejére is visszaesik. Van Gráczbban a főhercegnőnek három hölgye, kik esküvel bizonyíthatják, hogy a házasság soha sem hajtatott végre . . . A gráci udvar úgy hitte, a tárgyalásokkal be kell várni, míg Mária Krisztierna haza érkezik, de Alfonz atya megjegyzé, hogy ha a főhercegasszony jelen lesz a vizsgálaton, nem fogja elkerülhetni, hogy esküt ne tegyen le, pedig aligha nem szeretné, hogy ettől megkíméltessek.«²⁾ Azért Carillo siettetette az ügy lebonyolítását s a pápa által összehívott bíbornoktanács csakugyan ki is mondotta a házasság felbontását. Carillo erre sietett Gráczbba a dispensatioval, s a pápai breve alapján a nuntius 1599. aug. 17-én, ugyanazon templomban, melyben az eljegyzés végbe ment, kihirdette a házasság felbontását.³⁾ Ekkor már Mária Krisztierna is otthon volt.

Igy egymásután gyorsan felbomlottak a világi és egyházi kötelékek, melyek őt Erdélyhez és Báthori Zsigmondhoz fűzték. De megmaradt egy, a mi elkísérte a sírig: a szomorú emlékek, a keserű élettapasztalás. Az élet nehéz iskolája, melyen keresztül ment, átalakította lelkét s kedélyvilágát, s érzéketlenné tette a világi élet örömei iránt. Pedig elég alkalma lett volna új életet kezdeni. Többen versenyeztek kezéért, nemcsak Báthori Endre. De hiába. Később Bocskai is óhajtotta nőül venni. A bécsi béke előtti alkudozásokban 1606 elején többször van szó erről, Illésházy a közvetítő ebben is. Bocskai rendszeren »erdélyi dámá«-nak írja, Illésházy »erdélyi asszon«-nak, és »Báthori Zsigmondné asszonyom«-nak.⁴⁾ Még előbb, 1602-ben, a flórenczi herceg esengett kezéért, de ekkor fivére Ferdinand nyíltan megírta a császárnak (jun. 29.) hogy: Mária Krisztiernára nincs mit számítani, az ő gondolatai másfelé irányozvák, a mitől sem ő, sem édes anyja nem akarnák elvonni, s házasságra kényszeríteni! — Az a más valami, a minek a főhercegnő minden gondolatát szentelte, a vallásos élet, a kolostorba vágyás volt. Buzgó vallásossága volt eddig is, a mi az élet megpróbáltatásai között védő paizsául szolgált, a vallásos

¹⁾ Szamosközy II. k. 241. l. Utána Bethlen F. IV. k. 250 l.

²⁾ Szilágyi: Carillo 57 l.

³⁾ Ez érdekes dispensationalis esetre hivatkozik Kutschker is: Das Eherecht der kath. Kirche cz. nagy munkájában I. k. 307. l.

⁴⁾ Történelmi Tár 1870. évf. 64, 67, 73, és 80. l.

buzgóságban, a kolostori életben hitte megtalálni most is azt a csendes révet, melyben hányatott élete megnyugvást találhat, a hol föllelheti a lelki békét, a kedély nyugalmát, a mit a világi élet tőle megtagadott.

1607. év júl. havában be is lépett nyolcz évvel ifjabb nővérével Eleonorával együtt a tiroli halli zárdába, melyet atyja nővére alapított. Teljes odaadással s buzgalommal szentelték magokat a főhercegnők az új életnek, a legközöségesebb s legnehezebb munkát épúgy végezték, mint társnőik, sőt versenyeztek az önfeláldozásban. Főkép Mária Krisztierna. Annyira, hogy szükségesnek látták anyja által megintetni, hogy gyenge testét kimélje, nagyon meg ne erőltesse magát. Mintha csak a mi Szent-Margitunk nyulaksgizeti zárdai életét látnok megújulni Mária Krisztierna halli kolostori életében: úgy élt és gyötörte magát ott a kegyes martyrnő. Alig várták, hogy a próba év leteljen: 1608 mindenszentek napján letették a zárdai fogadalmakat. Idő közben újabb gyászszal látogatta őket a sors: édes anyjuk ez év ápril 29-én meghalt. 1612-ben, midőn az addigi zárdá főnöknő Brandisi Katalin leköszönt, Mária Krisztiernát választák fejedelemsasszonynya.¹⁾

Csöndes zárdai életét csak egy zavarta meg: anyagi gondok. E miatt erdélyi szereplését is fel kellett még egyszer emlegetnie. 1618-ban kérvényt intéz a császárhoz tartozásai ügyében. Erdélyi birtokai után csakis félévi haszonbért (7500 frtot) kapott, a rohamosan megváltozott viszonyok őt is megkárosíták. A császár kárpótlásul 15,000 frt évi járadékot ígért neki, de ebből is csak egy ízben kapott 10,000 frtot. Egyszer kínálkozott alkalom arra, hogy erdélyi birtokai ügyét rendezzék, 1605-ben. Midőn ekkor édes anyja ifjabb leányát, a kit a lengyel király vett nőül, Lengyelországba kísérte, Bocskai, követe által izente oda, hogy küldjön valakit a főhercegnő Erdélybe s Mára Krisztierna birtokai ügyét úgy eligazítja, hogy meg lesznek vele elégedve; de mert a lengyel király ellenezte, nehogy »megcsalassék«, a főhercegnő nem küldött Erdélybe senkit sem. Fennforgott aztán ez ügy Bécsben 1606-ban az Illésházyval folytatott tárgyalások alkalmával, majd Mátyás királylyá választásakor, úgyszintén 1610-ben a Bécsben összejött magyar rendek előtt, megismét 1613-ban Ferdinánd közvetítésével. De mindannyiszor siker nélkül. Nem ok nélkül kesereg azért Mária Krisztierna, midőn (1618.) felújítja kérvényében a szomorú emlékeket, hogy ő »Rudolf császár kívánságára, az egész uralkodó-ház tanácsára s annak remélt javára és az összes keresztyénség hasznára

¹⁾ M. Kr. kolostori életét l. Gans: Oesterreichische Frawen-Zimmer 397—417. l.

egyezett belé a Báthori Zsigmonddal való házasságba, a melyből annyi kellemetlenség, veszély és gyalázat (spott) háramlott reá — s íme most mégis egészen elhagyatva, fájdalommal nélkülöznie kell még amaz illetékeket is, melyeket az erdélyi fejedelem adománya és esküje s császári ígéret és jótállás biztosított számára, a mi miatt most nyomasztó adósságba kellett keverednie.« — Így akkor, 1618-ban, az addig felszaporodott tartozást 264,000 tallerra számítja. Ezt kéri, hogy a magyar országgyűlés előtt tárgyalassák és kiutalványozzák, hogy adósságait kifizethesse belőle. A miből ez alkalommal sem lett semmi. Végrendeletében 150,000 frtot hagy erdélyi tartozásaiból a halli zárdának, követeli is a zárda ezt, melyet 1701-ben 1,100,000 frtra számítanak fel.¹⁾

Így Mária Krisztiernának kolostori élete sem volt gond nélküli; mígnem a halál 1621. ápril 6-án (47 éves korában) minden bűtől gondtól megszabadítja. A zárda templomában temették el nővére Eleonora mellé, a ki 1620. jan. 28-án hunyt el.

*

Ez rövid élettörténete Mária Krisztiernának, a kinek egész élete szenvedés és martyromság vala. Az az egy vigasza sem volt meg, hogy az a politika, melynek őt feláldozták, diadalra jutott volna Erdélyben.

¹⁾ M. Kr. kérvénye köz. Kemény J.: D. Fundgruben 150. l.

LEVELEK.

I.

1595. oct. 21.

Mária főherczegnő Keresztúry Kristófnak.

Maria von Gottes gnaden erzherzogin zu Österreich, geborene pfalzgräfin bey Rehin (*sic*), herzoginn in Obern und Nidern Bayern, wittib.

Edler, lieber, getreuer. Wir haben dein gehorsamstes schreiben vom fünfftten dits zu Vÿvar ausgangen zu unserer Gott lob glücklichen haimbkhunfft woll empfangen; unnd innhalts, wie unserer geliebten tochter, und eukh er allersachen geschafften, das sy auch frisch unnd gesundt seyen, mit gnaden ganz gern verstanden, unnd wünschen von Gott auch nichts annders, als dass er eukh noch lennger also erhalten, und unseren geliebten sohn seinen segen vnnd starkhe hanndt verleichen, auf das sein L. dem Türggischen gevallt allen guetten widerstandt thuen, und sein macht zu nichten machen möge. Wolten wir dir pro recepisse gnedigist nit verhalten, und bleiben dir mit gnaden wollgenaigt. Geben in der statt Graz, den ainundzwainzigisten Octobris, anno etc. im fünfundneunzigisten.

Maria. m. p.

Pfarrer. m. p.

Külezim: Dem edlen unsern lieben getrewen Christoffen Kereszturÿ, unsers freundlichen geliebten sohns und aÿdens herrn Sigismundo Fürsttens in Siebenbürgen rath

(Eredetije gróf Kornis Károlynál. ¹⁾)

II.

1596. m á.j. 12.

Mária főherczegnő Keresztúrynak.

Maria von Gottes gnaden erzherzogin zu Osterreich, geborne pfalzgravin bey Rheyn, herzogin in Obern und Niedern Bayrn, wittib.

¹⁾ A gróf Kornis levéltárból való leveleket Dr. Torma Károly egyetemi tanár úr szívességéből az ő gyűjteményéből közöljük.

Lieber, getreuer. Wir haben dein schreiben vom fünffundzwainzigsten Aprilis zu Giula ausgehendt dise vergangne tag voll empfangen, unnd unnser geliebten herrn sohns auch derselben geliebten gmahl gesundt, benebens dass sich der landtag zu Clausenburg woll zuenden anläst, und unnser geliebte tochter dahin auf Giula gestelt worden, neben anndern gern vernumben; bedankhe uns deszen gegen dir ganz gnadigist, unnd verhoffen du wierdest unns auch hinfüron, alsofft dergleichen gelegenhait vorhanden, zuezuschreiben nit unndterlaszen.

Den Türggischen khayser belangendt, dass er in aigner person erstens nach Sibenbürgen, volgendts weiter zukhomben vorhabens, wird Gott der allmechtige, da es gleich geschach, seiner Christenhait woll beystehen, unnd die tyrannische hochmietigkeit zu nichten machen, doch dass es auch an unserm gebett nicht ermangle; wie wir dann nit zweiffen, sein allmacht werde der Tartarn einfall mit schlechtem irem gwin dempfen, unnd zu nicht machen. Wolten wir dir pro recepisse gnädigist nit verhalten. Geben in der statt Graz, den zwölftten May, anno etc. im sechs- undneunzigsten.

Maria m. p.

Hansz Pfarrer. m. p.

Külesim : Dem edlen sat. Christophen Kheresturi, sat.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

III.

1596. m á j. 20.

Báthori Zsigmond Keresztélynek.

Sigismundus Dei gratia Transilvaniae, Moldaviae, Valachiae Transalpinae, et Sacri Romani Imperii princeps, partium regni Hungariae dominus, et Sicularum somes.

Generose domine, fidelis nobis honorande, salutem et nostri commendationem. Emlékezhetik Kegyelmed reá, ennekelötte is micsoda szeretettel ittettük Kegyelmedet, hogy az mi szerelmes atyánkfiára ott oly gondot viselne, hogy semmiből fogyatkozása ne lenne. Mostan is Kegyelmedet ugyanazon jóakarattal, szeretettel körjük, és intjük, hogy Kegyelmednek arra legyen oly gondviselése, hogy semmiből fogyatkozása ne legyen. Miért hogy pedig ott Gyaluban az majorság igen szűkön vagyon, írtunk mind Somlyóra, Ujvárra, Kolozsvárra, Székre, és Kolozsra, hogy az tisztartóknak is arra méltó és illendő gondviselések legyen, hogy valamiből Kegyelmed őket megtalálja, semmiből meg ne fogyatkozzanak, hanem mindeneket az Kegyelmed kívánsága szerint

suppeditáljanak. Tartsa meg isten Kegyelmedet. Datum ex oppido Déva, die 20-a Mai 1596.

Sigismundus Princeps m. p.

Stephanus Josica m. p.
cancell.

Külsőim: Generoso domino Christophoro Kereszturi de Szent-Benedek, consiliario nostro, capitaneo arcis nostrae Kővár, et comiti comitatus Kolosiensis, fideli nobis honorando.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

IV.

1596. m. áj. 23.

Kornis Gáspár Keresztúrnak.

Generose domine, domine observande, post servitorum meorum paratam semper commedationem. Istentől Te-Kegyelmednek minden üdvösséges sok jókot, jó egíssíget, hosszú életet jó szerencsésen kívánok, minden Kegyelmedhez tartozzókkal egyetemben, sok jó esztendőig.

Az Kegyelmed levelit uram énnékem megadáék, és megérttettem az minemő dologról ír Kegyelmed; az urunk ő fölségének írt levelit is láttam Kegyelmednek, melyre ő fölsége Kegyelmednek választ is tött, és az ő fölsége leveleiből mindeneket megért Kegyelmed. Bizony uram énnékem úgy tetszik, hogy most nem lehetséges aszszonyunk ő fölségétől távozni, hanem inkább ő felségével együtt kell Kegyelmednek most lenni, az mint bősígesben Kegyelmed az ő fölsége leveliből megérti, ugyan csak ahhoz kell magát tartani Kegyelmednek. Istennek hála se Moldva felől, se Havasalfölde felől nincsen most semmi gonosz félelmes hírünk, maga ma is jött onnét emberünk. Mindazáltal szükséges Kegyelmeteknek is naponkint mindenfelé vigyáztatni, és ha mi hírt Kegyelmetek ért, ő fölségének értésire adni. Én pedig az mire elígsíges lehetek jó szívvel szolgálók Kegyelmednek, csak parancsoljon Kegyelmed minden időben. Isten minden jókkal áldja meg Kegyelmedet, és tartsa jó egísigbe meg. — Datum ex castris ad Veczel positis, 23-a Mai, 1596.

servitor

Caspar Kornis de Ruszka m. p.

Az kővári vajdákat im haza küldöttem, noha itt is szükségesek valának, de ám szolgáltasson otthon velek Kegyelmed.

Külsőim: Generoso domino domino Christophoro Kereszturi serenisimi domini domini principis regni Transilvaniae consiliario, ac supremo

arcis Kővár capitaneo, et comiti comitatus Kolosiensis, domino suo observandissimo.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

V.

1596. máj. 28.

Báthori Zsigmond Keresztúrnak.

Sigismundus Dei gratia stb. magnifice nobis honorande, salutem et gratiam nostram. Vöttük az Kegyelmed levelét, értjük és örüljük az Kegyelmetek jó egészséges állapotát, istentől kívánván, hogy mind fejenként Kegyelmeteket abban tartsa meg sokáig. Mi is isten kegyelmességéből jól vagyunk, még semmi fogyatkozásunk nincsen, az ellenséghez naponként közelgetünk; egyéb dolgokról, mint és hol legyünk, Vas Ferencztől Kegyelmed megértheti. Azon közben ha mi occurral, Kegyelmedet certificáljuk. Kérjük pedig Kegyelmedet legyen ott ő felsége körül mindekre jó gondviselése, kit ennekutánna is vehessünk jó neven Kegyelmedtől; ha mi fogyatkozás, vagy akármi új dolog történék, adja Kegyelmed értésünkre. Tartsa meg isten Kegyelmedet. Datum ex castris nostris ad villam Monostor positus, die 28-a Maii, anno 1596.

Sigismundus Princeps. m. p.

Sig. Sarmasági. m. p.

Küldés: Magnifico Christophoro Kereszturi, sat.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

VI.

1596. máj. 29.

Báthori Zsigmond Keresztúrnak.

Sigismundus. stb. Generose domine, nobis honorande, salutem, et nostri commendationem. Irtunk vala Kegyelmednek, hogy mindenféle élelét küldene Kegyelmed táborunkban, de mivelhogy még eddig semmit onnet nem hoztak, ezen az földön pedig igen szűk helyen vagyunk: akartunk Kegyelmednek újonnan írni felőle, hogy mentől hamarébb minden okvetetlen lisztet, zabot, tárót, sajtot, szalonát, soldort, vaját, kását, borsót, lencsét, hagymát, és egyéb mindenféle jelenvaló szükségünkre való élelét küldjen Kegyelmed táborunk után, hogy meg ne fogyatkozzunk miatta. Bene valete. Datae ex castris nostris ad possessionem Monostor positus, 29-a die Maii, anno Domini 1596.

Sigismundus Princeps. m. p.

M. Benckner, m. p.

Küldzém: Generoso domino Christophoro Kereszturi, capitaneo arcis nostrae Kővár, comiti comitatus Kolosiensis, et consiliario nostro, nobis honorando.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

VII.

1596. j u n. 6.

Báthori Zsigmond Keresztúrnak.

Sigismundus Dei gratia. stb. Magnifice fidelis nobis honorande, salutem et gratiam nostram. Vöttük az Kegyelmed levelét, értjük írását; az új hírek felől, melyeket ott circumferálnak, mi is értettünk némelyiket, kik noha nem mind igazok, gondolhatja Kegyelmed, hogy az Erdélynek ugyan propria volt mindenkor, hogy afféle híreket oly nagyon és bizonynyal hordoztanak, azért nem csuda, ha most is azt cselekszik. Az mi az ő felsége ott való létét nézi, ennekelőtte is az mint Kegyelmeteknek megjelentetem, énnekem úgy tetszett volna, hogy tutiusb lött volna oly erős helyen lenni ilyen háború időben, de mindazáltal, valami az ő felsége jó akarata és a Kegyelmetek jó tanácsa, kik ott ő felségénél vannak, arra hagytuk mi is; és főképpen az Kegyelmed mindenekre való jó gondviselése, kiben nem kételkedünk kívántatik; és Kegyelmed minekünk ennek utánna is mind oda való híreket és dolgokat értésünkre adjon. Tartsa meg isten Kegyelmedet, Datae ex castris nostris ad castrum nostrum Fellak constitutis. die 6-a Junii, anno 1596.

Sigismundus Princeps, m. p.

Küldzém: Magnifico Christophoro Kereszturi, sat.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

VIII.

1596. j u n. 18.

Báthori Zsigmond Keresztúrnak.

Sigismundus stb. Magnifice fidelis nobis honorande. Salutem et gratiam nostram. Mivelhogy gyakorta szükséges ott ő felségének az pénz, Kegyelmed adjon mikor kívántatik Hosszútóti kezében az mennyi kell, és vegye ki az vár jövedelméből Kegyelmed. Bene valeat. Datum ex castris nostris ad Temesvár positis, die 18-a Junii, anno 1596.

Sigismundus Princeps. m. p.

Küldzém: Magnifico Christophoro Kereszturi, stb.

(Eredetije gróf Kornis Károlynál.)

IX.

1597. mart. 26.

Mária főherczegnő levele Rudolfhoz.

Gnedigister, geliebter Herr Vetter.

Was E. Kays. Mai. mir und meinem sohn erzherzog Ferdinanden, durch den edlen meinen lieben getrewen Sigmunden Graven von Thurn wegen herausziehung meiner geliebten tochter Maria Christierna herzogin in Syßenbürgen gnedigist anzeigen lassen, und darinen unser baiden mainung und guetachten begert, das haben wir nit allain gehorsamist verstanden, sondern uns auch auf der sachen wüchtigkhait genomnen notwendigen bedacht und entschlossen, doch alles auf E. Kays. Mai. und Liebde gnedigiste ratification gestellt.

Und *erstlichen*, weil es ye an dem, dass gemelte mein geliebte tochter heraus solle, so wäre sy unsers gehorsamisten erachtens, weder von E. Kays. Mai., noch von uns heraus zuervordern, sondern iro allain sovil fürzustellen, weil ir gmahl der Fürst in Syßenbürgen sy in werender kriegs praeparation und geferligkhait, — inhalt seines mir desswegen gethonnen schreibens, dessen copi Ew. Kays. Mai. ich alberait eingeschlossen — von mehrer sicherhait und trost wegen heraus zu uns und ire geschwistreten zulassen vermaint, dass sy ine ob solliches noch sein mainung seÿ, oder nit, vorheer fragete, und do er noch des willens were, so solle sy nit allain von ime erlaubnus begern, sondern auch, weil ir das land geschworn und mit pflichten zuegethon, der heÿrat auch mit irem vorwissen contrahiert werden, auf möglicheste weeg und mitl gedenken, wie sy durch ain vertraute person oder durch schrifften dem stenden zuverstehen gebe, weil sy beÿ erscheinenden gefar und kriegsleüffen mit gueter erlaubnus ires ehgemals willens seÿ mich und ire geschwistret haimbezusuchen, so habe sy solliches inen stenden vorheer auch communiciern und billich zuwissen machen wollen, damit wurde es gnedigister Herr Vetter nit das aussehen haben, als wäre sy von irem gmahl gar auf ain endt separiert und sy die landtstend also ires aÿdts und pflichten liberiert oder entlassen.

Zum andern ist vonnöthen, dass ir meiner geliebten tochter herausziehen mit dem ehisten angestellt werde, zumall veils der Fürst so hefftig begert und urgiert, auch sonsten allerley pericula in mora zubesorgen möchten.

Dass auf sollichen fall *zum dritten* der Fürst sein gmahl nit allain mit irem jeczigen ganczen hoff, durch gnuagsambe kriegs-guardi auf sichreste weeg heraus begleiten lasse, sonder

iro auch etliche fürnembe syßenbürgische landtleüth, als den Botschkheÿ, Pangratzi, oder Kereszturi sambt andern, die seiner L. hierzue gefallen möchten, sy mein tochter heraus zubegleiten verordne: allen darauf lauffenden uncosten durch seine verordneten mitraisenden zall- oder pfeningmaister richte, und ainen aus den obgenanten dreÿen bey ir, solange sy herfor bleiblich, als ainen hoffmaister lasse, iro auch sonnst im übrigen neben demselben mehr syßenbürgischen hoffgesindls nach seinem gefallen verschaffe, auf das es sowoll alhie, als dort in Syßenbürgen khein aussehen ainwiches divortii habe. Do aber E. Kays. Mai. und L. bedenklich sein wolte das syßenbürgisch kriegsvölkch in ir landt einzulassen und etwo dem Fürsten in Syßenbürgen schwer fallen, in so eÿserster feindtsnott sich seines kriegsvolkhs zuentblößen, so wäre unsers gehorsamister erachtens vonnöthen, dass E. Kays. Mai. auf den syßenbürgischen greniczen ire commissarien sambt gneubsamben sichrer beglaitung und kriegsguardi verordneten, die mit meiner tochter bis an sichere ortt herausraisen möchten.

Dass er auch ferrer und *zum vierten* meiner tochter in irem heraussein alle und jede, besonders und so lang sy heervorn bleibt, zu irer und ires hofgesindls erhaltung 10^m taller hieheer sicher und gwiss, auch alsofft vorheer [quotemberlich?] antworten lasse. Zu wellicher desto richtiger erlegung die notturfft ervördert, zum fall diejhenigen iro eingantwortten syßenbürgischen gueter [quotemberlich?] nit sovil ertragen und raichen khöndten, dass sich der Fürst mit sambt denen landtstenden gneugsamblich verschreiben, den überrest anders woheer völlig und schleimig zuerlegen, welches auch fürnemlich dahin ansehen, wann sichs mit sein Fürstens in Syßenbürgen Liebben mitlerweil und in zeit ires ausser landts sein ain fall begeben, dass sy dannacht irer underhaltung wegen mehrers versichert wäre, bey wellichem uns auch under andern für ain sondere notturfft ansiecht, dass sy sich (doch alles auf ainen unfürgsehenen fall zuverstehen) wegen sollicher irer fürstlichen und der irigen notwendigen underhaltung der cuotemberlichen 10^m taller, so woll auch ires ganczen heÿrat-vermachts mit mehrerm zuversichern begerete, die sach dahin zurichten gedächte, dass sich neben den landtstenden alle teütsche stett in Syßenbürgen gegen iro meiner tochter verschriben, bey denen sy angedeüte ir cuotemberliche underhaltung, wie obvermelt ordenlich haben, und des übrigen ires heyrats-vermächts gneugsamblich versichert sein khöndte.

Sonsten ist gleichwoll mit gemelten iren habenden güetern in abwesen meiner tochter, weil mir unb derselben gelegenheit und einkhomen nit beweist, nichts aigentlichs zu disponiern, sondern in ir discretion zusezen, auch irem und der iren

guetachten hainbezustellen. Und diss gnedigister Herr auf dero gnedigistes begern zu meiner und meines sohns gehorsamister mainung, sovil offtberierte mein geliebte tochter belangt.

In übrigen Graf Sigmunden vom Thurn betreffend; ist er überall unser baiden angelegten vleiss, seines tragenden ambst in der grafschafft Görz auch seiner unvermeidlichen hausgescheyften und anderer obgelegner . . . dern willen wir im für entschuldigt halten miessen, weiter nicht zuvermügen gewesen, als dass er gehorsamist verwilligt, sich in dieser allainiger sach der herausführung meiner tochter in E. Kays. Mai. und unser baiden namen gebrauchen zulassen, die rais hinein zuverrichten, mit der Erzherzogin heraus zucziehen, auch zum fall sichs veranderte, ain zwey oder dreÿ monat drinen zuverbleiben. Der hat gleichwoll dringenden anligens halben, eheender mir E. Kays. Mai. lecztes schreiben zuekhomen, ainen ritt zuhaus genommen und uns gebetten, bey iro ine allergehorsamist zuentschuldigen, dass deroselben er diese resolution begert massen nit selbs personlich praesentirn können, sonder dass ich die bey disem aignen curier überschikken miessen. Aber er hat sich gehorsamist erbetten nach den Ostterlichen feÿertagen strakhs wider alhie zu sein und sich auf der post mit müglichster eÿle von hie aus aspaldt nach Sybenbürgen zubegeben. Und demnach sich E. Kays. Mai. inhalt ires gnedigisten schreibens berait anderen commissarien entschlossen, wirt es bey dero gnedigistem gfallen stehen, ob sy eben in disem meiner tochter negotio ermeltem Graven, neben inen auch wass zuverrichten auftragen wolten.

E. Kays. Mai. und Liebde hierauf ghorsamist bittend, die geruechen sich hierüber nit allain mit dem allerehisten gnedigist zu resolviren, sondern mir auch dero entlichen entschluss bey disem curier zuzuschreiben, damit man beeder seyts zu gleich mit einander correspondirn und die instructionen in gleichen laut verfertigen khönc, auch E. Kays. Mai. commissarien nit aines, unsern aber ain anders zuverrichten bevolhen wurde. Deme nun E. Kays. Mai. und Liebde, weil summum periculum in mora woll rechts zu thuen und die sachen zubefürdern wissen, deroselben mich und die meinigen zu kaiserlichen gnaden underthennigist bevelhende.

Gracz den 26. Martii Anno 97.

Imperatorii.

(Egykorú másolat, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hungarica.)

X.

1598. febr. 8.

Mária főherczegnő a pápának.

Beatissime Pater.

Etsi nullum mihi sit dubium Vestram Beatitudinem a Caesarea M^{te} dilecto domino consobрино meo, pacta illa, de quibus suae M^{tis} dilectio cum Transylvaniae principe de illius provinciae cessione atque inde faciendi divortii causa, convenit, antehac iam accepisse; attamen, quoniam sua M^{tas} litteris seorsim ad me datis requisivit, ut idem negotium eo, quod reipublicae christianae sit emolumento futurum, ego quoque promovere atque urgere vellem: ideo super hoc suae M^{tis} requisito, hisce Beatitudini Vestrae mentem meam aperire volui, nimirum, quod si, ut dictum est, idem reipublicae christianae expedire, suaeque Beatitudini conveniens fore videtur, poterit illud pro sua gratiosissima paterna voluntate et beneplacito disponere, concedere et confirmare, in quo sibi metas praescribere non cupio, quin potius eiusdem benignitati ac pontificae benedictioni me humillime commendo.

Graz 8. Februarii Anno 98.

Summo Pontifici.

(Egykorú másolat, a bécsi cs. és kir. titkos levéltárban, Hung.)

XI.

1598. febr. 10.

Mária főherczegnő levele Rudolfhoz.

Aller durchlechtigister, grossmechtigister Kaiser, genedigster geliebter Herr Vetter. Eu. Kais. Maiestät sein meine gehorsamiste dienst zuvor. Ich hab E. Kais. Mai. schreiben sambt der vergleichung so sie mit dem Fürsten aus Sibenbürger gethan, wol empfangen, und daraus gehorsamist vernumen, dass sie mich genedigist ersuchen, dass ich für mein perschon, weil es ye nit anderst sein will, nit allain die eheschaidung bewillig wolt, sondern auch mein dochter dahin ermanen, dass sie auch iren consens darzu geben soll. Weil es dan E. Kais. Mai. also an mich genedigist begern, so will ichs gleich also in dem namen Gottes thain, aber unser lieber Herr, der er khent mein herz, dass es mich schwerlich gnug ankombt; dan ich ainmal beÿ mir nitt

befinden kann, dass es vil nucz bringen wirdt, weil es aber E. Kais. Mai. also schaffen, so will ich's gleich bewilligen, wi ich dan irer Babst. Heil. wegen der dispensation auch schreiben will. Der ewige Gott gebe, dass dise sach dem Haus Österreich und der ganzen Christenheit zu guetem kome.

Allain bitt ich E. Kais. Mai. ganz gehorsamist, die wellen ir mein dochter lassen befolgen sein, und obwol in dem vergleich steet, dass meiner dochter alle die güetter, die ir der Fürst geben und verschriben hat, bleiben sollen; so mag mir doch E. Kais. Mai. in der warheit glauben, dass sie sich mit dem selbigen einkomen nit erhalten kan, dan der Fürst die maisten und pesten einkomen darvon alle verschenkt hat. Weil dan auch in dem vergleich begriffen ist, dass alles das, was der Fürst verschenkt hat, den yeningen, so es geschenkt vor dem, verbleiben sol, — so wais ich nit, wie sich mein dochter erhalten wirdt migen, wen die güetter und einkumen nit mer sollen darzu komen, dass also nit allain mein dochter ein grossen spodt, sondern auch ein grossen schaden darbey haben wurde. Beflich sie demnoch noch ainmal, wie auch mich und alle meine andere kinder E. Kais. Mai. ganz gehorsamist.

Datum Grätz den 10 Februar Anno 98.

Euer Kais. Mai.

gehorsamiste
Maria.

Külczim: Der Röm. auch zu Hungern und Behaimb Khün. Mai. meinem gnedigsten, geliebten Herrn Vetter.

(Eredeti, sajátkezű aláírással, és egy másolat példány mellette, a bécsi és k. államlevéltárban Hungarica.)

XII.

1598. febr. 18.

Gróf Thurn Zsigmond Mária főhercegnőnek.

Serenissima mea Domina Domina clementissima.

Quamvis decima huius scripsi Ser^{ti} V^{rae}, tamen nolui pretermittere hanc occasionem.

De secretario, qui profectus est ad Tartaros, nihil habetur, neque de dominis legatis suae M^{ti}s, quos mirantur boni tantopere tardare, letantur mali, quia habent tempus in impietatibus suis; a quibus cum maximus sit numerus: multa mala timeo. Nam quod diebus praeteritis dnus Nuncius scripsit pater Alfonso, — prout ea copiis literarum, quas transmissi Ser^{ti} V^{rae}, percepit, — hoc

illud idem a multis vociferatur et fere in ore omnium est, et ideo cum mei officii partes sint, cogor de novo Ser^{tem} V^{ram} admonere, ut maximam curam ser^{mae} filiae suscipiat, nam hoc tempore est summopere necessaria, cum videantur domini consiliarii Pragenses non curare, quod et Turca et regnicolae summo cum studio attendunt. Omnia tamen prudentiae et materno affectui Ser^{tis} V^{rae} relinquo, cui ac ser^{mo} meo Domino me humiliter commendo, ac omnia foelicissima praecor.

Datum Kivár 18. Februarri 1598.

Ser^{mae} Cel^{nis} V^{rae}

humilimus servus ac deditissimus subditus
Sigismundus Turrianus m. p.

Külezim : Ser^{mae} dominae dnac elem^{mae} ser^{mae} Mariae, archiduci Austriae.

(Eredetije a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hung.)

XIII.

1598. m á r c z. 12.

Mária főherczegnő levele Rumpfhoz, a császár titkos tündésoszádoz.

Lieber Rumpf!

Ich hab so lang khain schreiben von Euch gehabt, dass ich wider muess anfangen Ir vergest meiner, sonst gleich gar, was für ein laidige und betriebte zeitung ich aus Polln gehabt, dass ich mir der zeit wol nit gedacht hett, das hab ich Euch durch meinen Secretarien treulich clagen lassen. Unser Herr ist wunderbarlich in seinen werckhen, im sey ewiges lob, er sieht nicht an, sonder nimbt hin, wem es im gefellig, es gefall wem es well, der barmherzig Gott, der welle den frommen König tresten. Ich glaub nit, dass balld ein solche fridliche und liebhabende ehe gewest ist, als dise, der ewige Gott geb mir geduld und sein gnad, darmit ich mich gancz und gar mit seinem göttlichen willen vergleichen bind, amen. Ich khan vor betriechnus nit mehr von disem schreiben.

So hab ich schreiben von meiner elenden tochter aus Sibenpürgen gehabt, die hat noch nit ir lieben schwester todt gevisst dasselbmäl. Die schreibt mir, wie jetzt die sachen in Sibenpürgen steen, und was für discours geben, sie schreibt dise wort: Was hie im land für selczame reden gehen, die wirt Ir Mai. der Kayser schon wissen, darumb bitt ich E. Durchlaucht umb Gottes willen, sie wellen ir mütterliche hand von mir nit abziehen, darmit ich bald aus disem elend erlest wir, dann ich fircht, es mecht mir sonnst der weg verwendt werden, wan ich schon

geen wollt, das ich khind, woverz Ir Mai. oder Eur Durchl. darnach mitgehelfen, dann ich sich da kein guts end zuerwarten, dan die daussige langsambheit die versaumbt vil guets. Bitt noch umb Gottes willem, sy lass mich nit in diesem elend; ich hab gevolgt, als Eur Durchl. gehorsams künnd, darumb lass sy mich meinem gehorsam geniessen, und lass mich nit in meiner feind hennd, dan ich so guete freind herinn hab, die mich am ersten dem Türgken übergeben derfften, wover Ir Mai. und Eur Durchl. mit gehelffen mit mererm.« — Aus disen khind Ir gedencchen, wie mir neben andern meinen obligen sein mues. Ich mues Ir bekhennen, dass sie gwiss aus gehorsam gegem mir sie daher begeben hat, dann sie nie kainmal ein guets hercz hinge-
habt hat, darvon vil zuschreiben ver.

Darumb bitt ich auch, Ir welt mich Ir Mai. gehorsamblich bevelchen und Ir Mai. dises in meinem namen fürbringen, was mir mein tochter schreibt; ich hab Ir Mai. mit meinem schreiben selbs nit behelligen wellen, und Ir Mai. von meinewegen bitten, dass doch Ir Mai. genedigist gedacht wellen sein, darmit das mein auch liebs kind nit in gfar komm. Ir mögt mir das gwis glauben, dass ich nie kein guets hercz zu dieser sachen aller mit einander gehabt hab, und noch nit; Gott geb dass Ir Mai. von dieser hailosen leuthen, von hern und hnechten, nit bedro-
gen wer; dass Ir Mai. wollten, sie hette sie nie darumb angenom-
men, dan ich khenn sie mehr, als mir lieb ist; wan nur mein kind nix darunder leiden miest, die es doch umb unschuld lid, dan sie wenig guet stund darinnen gehabt hat; wan sie nur disen sum-
mer heraus wer, wan man sehe, das nucz wer, khund sie doch wider hinein. Unser Herr er kennt, wie mir bei diser sachen ist, und was mein hercz darbei leid. Bitt Euch derhalben, Ir welt doch helffen, darmit sie nit in gfar kom. Ich kann nit mehr schreiben, bitt Euch, less Euch mein künd bevelchen sein.

Datum Grätz den 12. Martii A^o 1598.

/U. i./ Ich hab noch ein trost gehabt, auch mein tochter selbst, an meiner tochter der Königin seeligen, wan der Maria etwas zuestund, dass sie ir zuelfucht zu ir hett, weil die grenicz nahet ist: nun ist mir und ir diser trost auch zum thail benom-
men; ich zweifel wol gar nit, wan mein tochter ir zuelfucht noch beÿ dem König suecht, er liess sie nit, aber die schwester hett noch mehr gethon, dan sie sich jederzeit hoch erpotten hat, ir schwester nit zuverlassen, sonder ir helffen, wo sie khind, dan sie die gefar gar wolt gewüst hat, die ir schwester auf ir hat.

Hátán, Mária főhgnő kezével: Copie von der Rumpfen schreiben.

(Egykorú másolat, a bécsi cs. és k. titkos levéltárban, Hung.)

XIV.

1598. május 4.

Rudolf, Mária Krisztiánának.

Durchleuchtige etc.

Ich hab Eur Liebte schreiben vom 19 aprilis nechsthin wol empfangen und doraus dersehen gutwilligis erbietten, dass nemlich auf ein zeit lang drinen beÿ dem gubernament, bis ich daselbe auf andere weeg versehe, verbleiben wölle, vernomen, und weiln solliches nun auf ain klaine zeit, bis mein brueder Ezherzog Maximilian hinein khumbt, welches mit dem ehisten beschehen soll, angesehen ist: werden Sÿ, wie ich mich versich, so lang noch gern geduldt tragen; inmitlst will ich mit meiner fürstlichen lieben Muemb Eur Liebten Mutter gutachten, die fürsehung und verordnung thuen, domit Eur Liebte ehrlich und sicherlich, wie es sich gepiert, heraus beglaitet werde, und bin etc.

Prag den 4 May A^o 1598.

Rudolph

An die Erzherczogin Mariam Christiernam.

(Egykorú másolat a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hung.)

XV.

1598. máj. 8.

Mária főherczegnő Rudolfnak.

Allerdurchleuchtigster. grossmechtigster Kaiser sat.

E. K. Mai. genedigistes schreiben vom 27. aprilis hab ich sambt demÿenigen, was E. K. Mai. wegen abtretung und einantwortung des lants Sibenbürgen von den Comissarien zu khomen, — so wol auch, was E. k. Mai. meiner geliebten dochtern der Fürstin in Sibenbürgen halber für verordnung gethan, gehorsamblich wol empfangen und vernomen. Und wie ich mich nun diser genedig. communication, so wol auch der getreuen vätterlichen fürsorg, die E. K. Mai. gemeldter meiner dochter wegen haben, gehorsamist bedankhen thue: also thue ich mich mit E. K. Mai. nicht weniger mit dem höchsten erfreÿen, dass dise sibenbürgische sachen so glaublichen abgangen und verricht worden. Und bitte E. K. Mai. die wellen iro mein dochter auch hinfir, wie bisher, genedigist befolhen sein lassen, und solche wirk-

liche fürscheidung und verordnung thain, damit dieselb auf den fall ires herausziehens sambt allen den irigen, nicht allain sicher und wie sich sunsten gebürdt herauskomen, im gesondern auch irer underhaltung, wie dan irer morgengab, widerleg und völligen heuratvermöchts halber also versicherdt werde, dass sie dessen alles habhaft werden, und desswegen etwo konfflig nicht nott leich, und meinen sohn, irem bruedern, beschwerlich sein müste, wie ime dan E. K. Mai. meinem zu dero habenten gehorsamisten vertrauen noch allenthalben rechts zuthain werden wissen.

Graf Sigmundt vom Thurn hat mir wol was wenig von disem geschriben, aber beÿ weitten nit so ausfuerlich, als dises, welches mir E. K. Mai. geschikht. Und da E. K. Mai. in disen sachen von dero Commissarien weiter was einkhomen wirdet, so bitt ich mir solches zu verrer nachrichtung auch genedigist zu communiciern zu lassen. Und E. K. Mai. mich hiemit sambt meinen khindern gehorsambist befehlen.

Datum Grätz den 8 Maÿ A° 1598.

E. K. Maiestät

gehorsamiste Muem
Maria.

Külezim: Der Röm. Kay. auch zu Hungern und Behaimb Khun. Maiestät, meinem genedigsten, geliebten Herrn Vetter.

(Eredeti, sajátkezü levél a bécsi cs. és k. titkos levéltárban Hung.)

XVI.

1598. máj. 12.

Mária főherczegnő Rudolfnak.

Durchlauchtigster, grossmechtigster Kaiser, genedigster herczliebster Herr Vetter, E. K. Mai. sein meine gehorsamitte dienst yeder zeit zuvor an.

Ich hab E. k. Mai. schreiben vom 4 dits wol empfangen. Bedankh mich ganz gehorsamist gegen E. K. Mai., dass sie meiner tochter in Sibenbürgen so gar genedigist in gedenkh sein, und sie mit gnaden mit einem ehrlichen comitiva heraus beglaitten lassen wellen; die weil sie dan, wen S. Liebte der Erzherzog Maximilian hinein wirdt kommen, nichts mehr zuthain wirdt haben.

So bitt E. K. Mai. ich ganz gehorsamist und underthenigst, sie wellen ires genedigist lassen befolhen sein, darmit sie ir underhaltung irem ständt gemäss haben khinne, dan sunst es meinem sohn wurde beschwerlich sein sie zuunderhalten, weil er sie schon

ainmal ausgefertigt hat, und sie jecz nit mehr, als zuvor, wie ein khindt von mir gehalten muess werden, sonder wie ein verheuratte fürstin.

Wie mir dan gar nit zweifelt E. K. Mai. werden iro genedigist lassan befelhen sein, dieweil sie auch von wegen derselben und den ganczen Christenheit sovil ausgestanden hat.

Thue mich und auch sie und alle meine khinder E. K. Mai. gancz gehorsamist und ungerthenigist befelhen.

Datum Gräcz den 12. May A° 1598.

E. kaỹs. Maiestät.

gehorsamiste Meim
Maria.

Külczim: Der Röm. Kaỹ. auch zu Hungern und Behaimb Kün. Mai. meinem genedigisten gliebten Herrn Vetter.

(Eredeti, sajátkezű írással, a bécsi cs. k. titkos levéltárban, Hung.)

XVII.

[1598. május.]

A nagy-cáradi jezsuitáknak tulajdonított gúnyírat, melyet tilkon a kálvinisták szószékére kifüggesztettek. ¹⁾

Pápista ember írta ezt az dolgot.

Ti Luter Mártonnak ispáni és kölkei mit irigykettek mi reánk, ha nem félünk ti töletek; tudjátok mint járatok Fejérvárratt, mind Katona, mind bíró; de bizon rozabbúl keztek járn mind az ti papotokkal együtt, mind vármegyéstül. Talán azt tudjátok, hogy megijesztetek; nem hogy kimennénk, de beljebb akar-nánk csúszni, mert itt is mi akarnánk misét mondani, mert ez is prépost udvara vala; ugyanitt lakunk bosszúságtokra, mert mind kapitántok, porkoláb, minket javall inkább, hogy nem titeket. Hanem üljetek veszteg, mert meg nem ijesztetek minket. Finis etc.

Kivül: Az ki írta, nem fél semmit sem vármegye haragjától, sem bírótól, sem várostól, sem paptól, sem egytül, sem mástól.

(Másolat, a bécsi titk. ltárban, az 1598. Hung. »sine dato« fasciculus.)

XVIII.

[1598. június 10-ike körül, Tergovistéből.]

Mária Krisztierna fejedelemsége alatt a cs. és kir. biztosok levele a tatár kánhoz.

Istentől adatott igaz fejedelmi nemzetségből Tatárországnak fejedelme és császára. Az úristen Felségedet éltesse, egy nap-

¹⁾ I. Szamosközy II. k. 83. l. (Mon. Hung. Hist. Script. XXVIII.)

ját tegye sok ezerré, adjon minden jó szerencsét és tartsa meg mind Felségedet, s mind a Fged maradékát a fejedelemségbe és császárságba mindvégig.

Hisszük! eddig Fgednek értésére lehetett, hogy az fges és hatalmas római császár, ki az egész világon való keresztyénségnek fejedelme, a mi kegyelmes urunk az előbbi erdélyi fejedelmet, Báthorÿ Zsigmondot országából kihívatta és az Fejér-tenger mellett Olaszország felé (!) más, jobb és nagyobb országot (!) adott neki, ű helyette pedig az őcscsét Maximilian herczeget, ki atyával anyával egy vele, bocsátta Erdélybe az királyságra, ki az hispaniai királynak is húga gyermeke, ki nevével mi Erdélt mostan mi elfoglaltuk. Annakokáért az mely követeket az Báthory Zsigmond és Mihály vajda ő nga az elmúlt napokban Fgedhez bocsátottak volt az békesség felől, mi értvén, hogy az Fged főemberi és szolgálival Hazon Chÿelebivel egyetemben Mihály vajdához érkeztenek, látván azt is, hogy ha az Fged követét Erdélybe hívadjuk, az idő késő hozzá, mi magunk jöttünk ide Havasalföldébe az római császár ő fge és Maximilian az erdélyi király nevével, és itt megértettük az követeiktől s mind pedig az Fged leveléből az Fged keresztyénséghez való jó kedvét, jó akaratját, hogy az békesség dolgába jó szerző lenne Fged, és kész volna törekedni az hatalmas császárnál, kit örömet értettünk és igen akarjuk; isten Fgedet éltesse, hogy a szegény kösségnek romlását és nyomorúságát szánja. Annak okáért im mi is emberünk és levelünk által Fgedet megtaláltattuk; — annak felette az Fged kívánsága szerint az római császárnak ű fgének is postán mingyarást értésére attuk, Fgedet szeretettel kérjük, hogy a minemő jó akaratját ekkéig Fged mutatta a keresztyénséghez az békesség-szerzésben, azt Fged semmiben ne tágétsa, hanem az Fged jó maga ajánlása szerint cselekedjék Fged, kiért ez széles világon mindenütt kiterjed és az keresztyén fejedelmeknél is becsületes és dicséretes lészen az Fged jó híre neve és az szegény kösség is isten imádó lészen az Fged jó szerencséjeért, bódog hosszú életejért. — Fged pedig Maximilianhoz ő fgéhez, az erdélyi királyhoz és Mihály vajdához ismét mentől hamarébb lehet az mi emberünkkel együtt főemberét bocsássa, ki által űket minden dolgokról bizonyossá tegye. Elhigye az Fged, hogy az Fged keresztyénséghez az békesség szerzésben való jó akaratját, indulatját értvén, valami az Fged kívánsága lészen, ő fgébe az római császárba és az erdélyi királyba semmi időben Fged meg nem fogyatozik.

(Egykorú másolat, német fordítással mellette, a bécsi titkos lt. Hung.)

XIX.

[1598. j u n.]

A cs. és kir. biztosok levele a tatár kánhoz.

Istentől adatott, igaz fejedelmi nemzettségből való Tatárországának fejedelme és császára. Az úristen sat.

A minemő hitlevelet Fged Báthorÿ Zsigmondnak az elébbi fejedelemnek küldött volt, azt igen titkon hív és meghitt emberünkkel megmagyaráztattuk és minden részébe megértettük. De miérthogy immár az fejedelem, a mint Fgednek más levelünkbe megírtuk, Erdélyből elment, és Maximilián király vagyon helyette, ő fge is mind az római császárral egyetembe azon szövetséget, atyafiúságot és barátságot akarja Fgeddel mindenképpen követni, és viselni, így hogy a mikor szükség leszen, és Fgedet megtalálják, Fged minden segítséggel legyen nekik szükségekbe és ismét ha Fged az római császárt és az erdélyi királt szükségében megtalálja, ők is mind pénzzel s mind néppel megsegítik Fgedet; és ezután immár az Fgeddel való szövetséghez, atyafiúsághoz és kötelességhez tartják magokat; elhittük azt, hogy Fged is mindenben azt követi, ki Fgedtől mostan úgy lehetne meg, ha országból ki nem mozdúlna, kihez képest a mi költségünk magunkkal volt, abból Fgedet a római császár és az erdélyi király nevével, egyelőször mostan valami keves ajándékkal meglátogattuk Fgedet, — kérjük Fged ezt elég néven ne vegye, hanem jó neven; ezután Fged sokkal többet várjon, mind az római császártól s mind az erdélyi királytól, csak hogy Fgedet kérjük, Fged küldje főemberét az erdélyi királyhoz és Mihály vajdához, ki által izenje meg, mi legyen az Fged kívánsága, abból Fged meg nem fogyatozik. Mi is pedig mind az római császár s mind az erdélyi király képébe esküszünk az mindenható istenre, ki az mennyet és földet teremtetten, az szövetséget, atyafiúságot és egyességet késznek Fgeddel megtartani — és valamikor Fged az erdélyi királyhoz emberét bocsátja, mindenkor bizvást küldheti Fged, semmi bántása nem leszen, hanem békével visszabocsáttatik. Az követek által Fgednek szóval is izentünk, Fgedet kérjük Fged lássa jó szemmel, hallgassa meg.

(Egykorú másolat, német fordítással mellette, a bécsi titk. lt. Hung.)

XX.

1599. a u g. 17.

Mária Krisztierna a császárnak.

Allerdurchl. grossm. Kaiser. sat. sat.

Demnach pater Carillio wieder von ir Heiligkeit hieher

kommen ist, u. dem alhirigen nuncio allen bevelch von ir Heiligkeit bracht hat wegen des divortio, welches er nuncio heindt frue publiciert hat; den ganczen process, wie u. was conditionen ir Heiligkeit solches bewilligt hat, wirt E. K. May. von dem pater Carilio vernennen; ist jetzt allein mein underthenigiste bitt, E. K. May. wellen hinfüron, wie bis dato, mein gnedigister Kaiser, Herr und Vatter sein und ir gnedig. handt nit von mir abzichen, sonder mich alzeit in E. K. May. schutz u. gnaden erhalten und thue mich sat.

Datum Gracz den 17. Aug. A. 1599.

E. Kays. May.

underthenigiste, gehorsamiste

Maim weil ich leb (*igy*)

Maria Christierna.

Külczim: Der röm. Kays. auch in Hung. u. Beh. kön. May. sat.

(Eredeti, sajátkezű, a bécsi cs. és k. titkos ltr. Hung.)